

GÁRDONYI GÉZA

ZÉTA

SZÍN MŰ

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

SZEMÉLYEK:

MAKSZIMINOSZ	}	
PRISZKOSZ		
VIGILÁSZ		
VALERIOSZ, százados	}	A kelet római birodalom követsége
RUSZTIKIOSZ, kereskedő		
ZÉTA, szolga		
NIGRÓ, szolga	}	
CSÁTH		
EDEKON	}	hun főurak
ORESZTESZ	}	
EMŐKE, Csáthnak a leánya		
CSÁTHNÉ, Emőke mostohája		
DSIDSIA, Csáthék rabja		
DEÉL, szökevény rabszolga		
RIKA, királyné		
CSABA, királyfi		
CERKÓ, udvari bolond		
VEZETŐ		
SZABAD-GÖRÖG		
UZURA		
ÖREG LANTOS		
IFJU LANTOS		
AJTÓNÁLLÓ		
LEÁNY		
HUN HARCOS		
TÁLTOS		
MÉNASÁGH, a király íródeákja		
CSOKONA		
ATILLA		
BARAKONY		
EGY HÖLGY (<i>hun</i>)		
EGY DIÁK		
EGY HUN SZOLGA		
RÓMAI KATONA		
Hun gyermekek, Síposok, Kobzosok, Katonák, Idegen népek, Főurak, Rabszolgák, Foglyok.		

A második és harmadik felvonást másfél-évi időköz választja el.

A második és harmadik felvonás 3-3 szakaszra oszlik,
de a változások szünetei csak két-három percig tartanak.

ELSŐ FELVONÁS

Kis hun-sátortelep erdőszélén.

Jobbra az előtérben terebélyes és díszes római sátor. (Csak az eleje látszik.)

Szintén jobbról a háttérben díszes hun sátor. Az ablak nyílásán csipkekárpit. A bejárat fölött címerszerű jelvény: vörös kézben két kard, s a kardok fölött nap. (A német mintájú pajzs-alak mellőzendő. A keret egyszerű kör.)

Balról egy egyemeletes székelyesen faragott faház. Ajtajához négy vagy öt falépcső emelkedik. A ház előtt néhány fiatal fa, üde májusi lombozásban.

A római sátor mellett kosár van, s abban tökkobakok. Mind a két sátor előtt tábori székek.

A palota lépcsőjén lándsás vén hun ül mozdulatlanul, bóbiskolva. Egy másik ilyenféle őr (Uzura) a Csáth-sátor előtt a gyepen.

I.

EDEKON, VALERIOSZ, PRISZKOSZ, MAKSZIMINOSZ, ZÉTA, DEÉL,
RABOK, HUN FEGYVERESEK, RÓMAI KATONÁK, HUN GYEREKEK, NIGRÓ.

A rabok közepén állanak. Tizenhét rongyos, porosruhájú lánczravert ember. Néhány római katona őrzi őket.

MAKSZIMINOSZ. *(Hivatalos száraz hangon Edekonnak.)* Ezennel átadom a szökevényeket felséges Atilla király megbízottjának, Edekon úrnak.

EDEKON. Ezennel átveszem a hun szökevényeket felséges Teodózius császár követétől, Maksziminosz úrtól. *(A hun katonáknak.)* Vigyétek a rabokat a királyi sátor elé. *(Deélre mutat.)* Ez az egy itt marad. Ez majd Csáth úrhoz megyen. *(Könnyű meghajlással üdvözli a római követeket. Ezek is viszonozzák. A hun katonák a rabokat hátra elkísérik. A római követek visszatérnek a sátorukba.)*

NIGRÓ. *(Arab eredetű szolga.¹) (A báméskodó hun gyerekekre riaszt olyan mozdulattal, mint mikor a béka vízbeugrik.)* Huss!

GYEREKEK *(ijedten szétrebbennek. NIGRÓ, a sátor mögé megy).*

II.

DEÉL, ZÉTA, EGY RÓMAI KATONA.

DEÉL *(leül a földre).*

ZÉTA *(a sátor előtt tábori széken ül és gyöngyvirágot rendez kosárba olymódon, hogy később az egész munkája egy jókora menyasszonyi csokorhoz hasonlít).*

NIGRÓ. *(Mikor jelen van, egy kiakasztott római tóga szegélyéről a sarat keféli, dörzsölgeti.)*

KATONA. *(Zétának.)* Nem mondták, hogy őrizzem, de nem merek elmenni.

ZÉTA. Át van adva. A hunok ügye, hogy őrizzék. Ez különben őrzetlenül is alig áll a lábán.

KATONA. Akkor hát szervusz. *(Balra el.)*

ZÉTA. *(Deélhez a jólelkű ember érdeklődésével.)* Te nem az Atilla szökevénye vagy?

DEÉL. Nem. *(Kedvetlenül beszél, a kérdés és feletet közt szünet van. Deél nem néz Zétára, csak mikor jelzem.)*

ZÉTA. Akkor a te sorsod könnyebb mint azoké.

DEÉL. Az én sorsom? *(Feléje pillant, tehát nem reá, aztán ismét maga elé néz.)* Szívesen elcserélném akármelyikével.

ZÉTA. Öltél?

DEÉL. *(A fejét rázza és csak fejtagadás után szól.)* Nem.

¹ Alázatos figyelmeztetésem a Nigrót játszó színésznek:

A szerecsennek nemcsak az arca szerecsen, hanem a keze, nyaka és füle is.

ZÉTA. Loptál?

DEÉL *(mint előbb)*. Nem.

ZÉTA. Megverted a gazdádát?

DEÉL. *(Szemöldökét megvetően emeli. Az unalom hangján és nyugalmával.)* Éppen azt löhet!

ZÉTA. Hisz akkor semmi baj sincs! Te talán... Szép a felesége?

DEÉL. *(Könnyedén nemet int.)*

ZÉTA. Akkor nem értem, mit lóg úgy az orrod? Hallod-e: megkérem az uramat, hogy szóljon érted Csáthnak.

DEÉL. Csáthnak? *(Buta visszhangképpen.)*

ZÉTA. Annak hát. Vagy nem annak a lovásza voltál?

DEÉL. De. Csakhogy az mög nem bocsát. Soha sönkinek mög nem bocsát. Ha meg olyan vóna, hogy mindönkinek mögbocsátana, neköm akkor se.

ZÉTA. *(A boroskosárból egy kobak bort ad neki.)* Nesze egy kis bor. Ha már így rád szakadt a szomorúság, legalább igyál.

DEÉL. Köszönöm. *(Iszik. Beszéde ezentúl elevenebb.)*

ZÉTA. *(A munkában az érdeklődés folytán Deél eltávozásáig szünetel.)* Mégiscsak valami kutyanyomba hágtál!

DEÉL. *(Zétához fordulva.)* Ha éppen tudni akarod, hát az minden bűnöm, hogy ránéztem a leányára.

ZÉTA. Értem. És a leány, az is rád nézett.

DEÉL. *(Maga elé néz.²)* Soh'se beszéltem vele.

ZÉTA. Hát akkor mi rosszat cselekedtél?

DEÉL. *(Maga elé.)* Hát ha éppen tudni akarod, vesszőt irattam neki, oszt bedobtam az ablakán.

ZÉTA. Micsoda vesszőt?

DEÉL. *(ránézve)*. Nálunk csak a királynál irnak papirosra, a deákok. Mink vesszőre irunk, arra se tintával, hanem késhegygyel, oszt nem is mink írunk, hanem a táltos, mer a hun nem tud írni. *(Fájdalmasan.)* A lábam! Nézd, hogy feltörte a bilincs!

ZÉTA. *(Mély részvéttel.)* És te így jöttél?

DEÉL. *(Vállat von.)*

ZÉTA. *(Dsidsiának, ki nincs a színen.)* Te leány! Nem adhatnál valami rongyot?

² Kérem a színészt félre ne értsen: nem sötét maga-elé-nézést kívánok, hanem csak egyszerűen nem néz Zétára. Mert ha ezt a szemeközé nézve mondja, akkor úgy tűnik föl, mintha védené magát. De ő nem védi magát, mert neki Zéta jelentéktelen ember. Csak beszélget vele. Tehát a *maga elé* jelzéssel csak közönbös féloldalt fordult arctartást kívánok. A *ránézés* jelzés pedig szintén közönbös ránézés, nem hipnotizáló.

Zéta azonban ahányszor kérdez, mindig ránéz Deélre. De ez a nézés sem erős, mert hiszen ő nem vallat, csak részvétből érdeklődik.

III.

ELŐBBIEK, DSIDSIA.

DSIDSIA. *(Előjön a sátor mellől³)* Micsoda rongyot? *(Nem ezen a hangsúly: rongyot, hanem ezen: micsoda?)*

ZÉTA. Valami vászonrongyot.

DSIDSIA. *(Sajnálkozva.)* Nem adhatok, nincsen.

ZÉTA. *(Gyors mozdulattal hasít a saját ingéből. Dsidsiához, félvállról.)* Nem ismered? *(Beköti Deél lábát.)*

DSIDSIA. Nem. *(Deélre néz.)*

DEÉL. Ez belső szolga. Én kívül szolgáltam. Annyi száz szolga van ott. Nem ismert. *(Zétának, ránézve.)* Áldjon meg az Isten!

DSIDSIA. *(Bámulva nézte a lábkötést és Zétát. El a Csáth sátor mögé. Útjában még egyszer visszapillant Zétára.)*

DEÉL. *(Az elbeszélést folytató hangon.)* Hát vágtam egy rózsavesszőt, oszt elvittem Bogár táltosnak. Mondok: Ezt egy leánynak küldeném, egy főuri leánynak; rója rá, hogy izé... *(A hüvelyk ujjával gesztikulál, mint a parasztok szoktak, mikor valamit elsorolnak.)* - „Az szereti őtet, aki rá se nézhet”. Hát rá is róttá szépen, hogy aszongya: *(Maga elé, némi pátoszszal.)* „Szereti a fű az csillagot, de a csillag messze fenn ragyog. Jaj a csillagos ég de magos! *(A következő szavakat szinte egyenkint mondja.)* Szögény földi fűszál harmatos”. *(Búsan lehajtja a fejét a tenyerébe.)*

ZÉTA. Szép.

DEÉL. *(Ránéz.)* Azt nem mondtam meg, hogy kinek szól a vessző, de azt is elfelejtettem megmondani, hogy az én nevemet ne írja alá. Ebből ütött ki oszt a mennydörgős ménkü.

ZÉTA. Az anyja kezébe került.

DEÉL. Az apjába. Az vót a szöröncsém, hogy épp ott ólálkodtam a palota mellett, mikor a nevemet ordította. Ha történetesen este nincsen, már azóta a varjak bögyibe vónék. *(Maga elé néz.)*

ZÉTA. És a leány? Szép?

DEÉL. *(Búsan legyint és a szemöldökét emelinti.)*

ZÉTA. Dehát ha olyan nagy úr az apja, úgyse adták vóna neked.

DEÉL. Beon nem azt.

ZÉTA. Csodálom, hogy ilyen örültséget cselekedtél!

DEÉL. *(Vállat von.)*

ZÉTA. Hogy hijják a lányt?

³ Figyelmeztetem Dsidsia személyesítőjét, hogy az I. felvonásban áldozza fel a hiúságát a művészetnek: kissé piszkosnak, lomposnak kell lennie. A melle legyen laposra kötve, a ruhája felszárig érő kisleányos, a haján ne lehessen érezni a színházi borbély sütővasát és a kezéről ne virítson le a goldkrém. Inkább borzas legyen, a keze meg vörös és durva. A II. és III. felvonásban valamivel rendesebb és tisztább, úgyis a IV. és V. felvonásban aztán kedvére pompázhat a szépségével.

DEÉL. *(Búsan, maga elé.)* Emőke.

ZÉTA. *(Visszhangszerűen.)* Emőke. *(A fejét rázza.)* Furcsa név. *(A virágokon nagy mozdulattal igazít, aztán folytatja.)* Hallod-e, én is csak olyan szolga vagyok, mint te, de ha az én gazdámnak lánya volna, akárha olyan szép is, mint egy Mária-kép, én az eszemet el nem veszteném.

DEÉL. Beony elvesztenéd!

ZÉTA. *(Boszúsan.)* De nem veszteném!

DEÉL. Bezony Isten elvesztenéd!

ZÉTA. Azt hiszed, a görög is olyan lágyvelejű, mint a hun?

DEÉL. *(Vállat von.)* Mindönki buta aki szerelmes.

ZÉTA. A görög akkor se! Én különben még nem voltam szerelmes, de nem is leszek.

DEÉL. *(Sulytalanul.)* Nem?

ZÉTA. *(Keményen.)* Nem!

DEÉL. *(Búsan.)* Látod-e azt a sátort? *(A háttérbe mutat.)*

ZÉTA. Hogyne látnám!

DEÉL. *(Búsan.)* Hát majd látsz egy úri leányt: vagy kijönni látod vagy bemönni. Nézd mög jól, azután osztán mögítélhetöd, hogy ki miatt halok én meg?

ZÉTA. *(Föláll és érdeklődve nézi a sátort.)* Hát itt laknak?

DEÉL. Nem: ez csak az utazó sátoruk. Mer a lány apja mindég a királylyal jár.

ZÉTA. *(A balhátér távolába pillant s beszél a sátorba.)* Uraim! Jönnek Atillától!

IV.

ELŐBBIEK, PRISZKOSZ, MAKSZIMINOSZ, RUSZTIKIOSZ,
VIGILÁSZ, VALERIOSZ, RÓMAI SZOLGÁK.

(Kijönnek részint a sátorból, részint a sátor mellől.)

PRISZKOSZ. *(Makszimosznak gúnyosan.)* Vajjon nem négykézláb jönnek-e?

MAKSZIMINOSZ. Nem fognak-e beszéd közben ugatni?

VIGILÁSZ. *(A markába röhög.)*

VALERIOSZ. *(Humorral Vigilásznak.)* Szoktak-e mosdani a hun méltóságosak?

PRISZKOSZ. *(Nevetve.)* Esztendőben egyszer!

MAKSZIMINOSZ. Mikor esső esik.

MIND. *(Egyszerre megváltozott arccal alázatos hajlással fordulnak a balhátér felé.)*

MAKSZIMINOSZ. *(Néhány lépést előre megy és meghajlik.)*

V.

ELŐBBIEK, CSÁTH, ORESZTESZ, HUN HARCOS,
NÉGY LÁNDZSÁS, jön a bal háttérből. HUN VEZETŐ.

CSÁTH. *(Erős testalkatú, szarvasbajszú ember. A nyakában sok aranylánc lóg. A láncok többnyire felfűzött aranypénzek. A meghajlást nem viszonozza.)* Jó napot mindnyájuknak!

MAKSZIMINOSZ. Üdvözöllek uram! Nevem Makszimosz. *(Bemutatón.)* Alázatos szolgálók: Priskosz úr, Rusztikiosz úr, Vigilász úr, Valeriosz százados úr! *(A megnevezettek mélyen meghajlanak; Csáth nem, csak a kezét nyújtja.)*

CSÁTH. Isten hozta mindnyájokat! Az én nevem Csáth, ez az atyámfia meg Oresztesz.

MAKSZIMINOSZ. Méltóztassatok uraim! *(Tessékelő mozdulat a sátor belsejébe.)*

CSÁTH. *(Deért megpillantja.)* Itt vagy hitvány kutya!? *(A hún fegyvereseknek.)* Vigyék a hóhérhoz!

DEÉL. *(Letérdel.)* Uram!

CSÁTH. *(Ordítva.)* Hollók asztalára!

(Bemennek a római sátorba.)

VI.

ZÉTA, DEÉL, NÉGY LÁNDZSÁS HUN és a HUN VEZETŐ.

HUNOK VEZETŐJE. *(Deélhez.)* Czo fel!

DEÉL. *(A katonáknak büszkén és keserűn.)* Csak négyen jöttetek? Mért nem jöttetek negyvenen? *(Végigmérő pillantás. Feláll. Zétához.)* Hallod-e Zéta, te az egész úton jó voltál hozzám, ennem, innom adtál. Még egy szivességet kérek tőled.

ZÉTA. Mindent szívesen és öröme.

DEÉL. *(Búsan.)* Ha meglátsz valahol karóba húzottan, vagy felakasztottan, arra kérlek, gyér oda éjjel, oszt... ha még élek... húzd ki a törödet: gyakints a mellemben.

ZÉTA. *(Némán kezét nyújt. Aztán hogy Deél erőltetve jár, karon fogja és a bal háttérig vezeti. Itt ráér a egyik húnra.)* Mért nem vezeted? *(A hún átveszi Deélt. Zéta hosszan utána néz. Csend. Aztán a sátor felé fordul.)* Bitang! Kevély barbár! Átok van azon, aki szolgál esik hozzád!

VII.

DSIDSIA, ZÉTA.

DSIDSIA. *(Az előbbi lompos ruhában, boglyasan, papucsban. A kezében fazék. A következő beszéd alatt epedő tekintettel néz folyton Zétára. A beszéde kislányos locsogás, tehát nem szomorú, nem is nyomott hangú.)*

ZÉTA. *(Egy percnyi csend után.)*⁴ No mit bámulsz?

⁴ Persze a vidéki színpadokon nem ismerik az ilyen szüneteket. Sokszor egy pillantás, egy kézmozdulat több mint egy szónoklat.

DSIDSIA. Ugyan kérlek, nem vagy-e avszon? *(Tisztán kell kiejteni: inkább avezonnak hangozzék, mint asszonyoknak.)*

ZÉTA. *(Félvállról, kedvetlenül.)* Nem.

DSIDSIA. Azért mert én avszon vagyok. Az én anyám avszon nő volt és az én nevem Dsidsia. Vagyishogy tulajdonképpen Dsidsa volna, de Dsidsia urasabban hangzik, és így szólítanak. *(Választ vár.)*

ZÉTA. *(Nem felel.)*

DSIDSIA. És az én anyám rabja volt Csáth úrnak és itt szült engem. De tavalý meghalt. Igen, meghalt. Fázásban halt meg, pedig még élhetett volna. Még nem volt egy szál ős haja se. Szolgaságban halt meg szegény és nem hagyott rám egyebet, csak ezt a gyöngyöcskét. *(A nyakából elővonja.)* Azt mondta, hogy aszongya: Ez szent gyöngy, ettől meg ne válj leányom, mert ebben a gyöngyszemben szent Pál apostolnak egy hajaszála van. És látod, én most árva vagyok. *(Választ vár.)*

ZÉTA. *(Kis szünet után szárazan.)* Mi közöm nekem ebben?

DSIDSIA. *(Egy lépést hátrál és zavartan pislog.)*

ZÉTA. *(Enyhébben.)* Hát akarsz valamit?

DSIDSIA: *(Lehajtja a fejét.)* Nem. *(Még egy pillanatig vár, aztán szomorún elmegy a Csáth sátor mögé, annélkül, hogy visszapillantana.)*

VIII.

ZÉTA, NIGRÓ.

NIGRÓ. *(Kidugja fejét a sátorból.)* Zéta!

ZÉTA. *(Lassan arra fordítja a fejét.)*

NIGRÓ. Odabe azt beszélük, hogy az uraink Atilla elé mennek. Velök mégy-e?

ZÉTA. *(Félvállról.)* Nem tudom.

NIGRÓ. Ne menj, ha lehet. Bizonyosan kinyitottak egy korsó marzalát. A maradékot megosztom veled.

IX.

ELŐBBIEK, EMŐKE, később CSÁTHNÉ.

EMŐKE. *(Kijön a sátorból. Ruhája fehér. Csizmája piros. Tenyerét az ég felé tartja, keresve, hogy esik-e?)*

ZÉTA. *(Megdöbbenve bámul s Nigró vállára teszi a kezét.)* Ez az! Talán ez az! *(Ez a kézmozdulat önkénytelen. Nigróra rá se néz. A szava sincs Nigróhoz intézve, csak ahogy az ember nagy felindulásban hangosan beszél.)*

NIGRÓ. Kicsoda?

ZÉTA. *(Nem felel. Mereven bámul.)*

EMŐKE. *(A sátorba bebeszél.)* Esső lesz, anyám. Ilyen időben induljunk-e útnak?

NIGRÓ. Nem csúnya portéka, egyem a zuzzáját! Mér mondtad, hogy: ez az? *(A magaviselete közönséges érdeklődés.)*

ZÉTA. *(Nem felel, csak néz.)*

EMŐKE. *(Tenyerét az ég felé tartja. Befelé beszél a sátorba.)* Már csepereg is.

CSÁTHNÉ. *(Kilép a sátorból s az égre néz.)* Azt hiszem, ettől indulhatunk.

UZURA. *(Szintén az égre néz.)* Futó zápor lesz nagyasszonyom, egy kis pásztás esső.

CSÁTHNÉ. Emőke te! Elbúcsuztál már Budánétól? *(A palota felé int.)*

ZÉTA. *(A megszólításra összerezzzen.)*

EMŐKE. Még nem.

CSÁTHNÉ. *(Uzurának.)* Hát te mit ülsz itt, mint a kotlós tyúk? Azt a gönczöl csillagát az álmos fajtádnak! Eredj, szólítsd elő a szekereket!

EMŐKE. Az én kisládamat gyékénybe takarjátok!

UZURA. *(El a sátor mögé.)*

NIGRÓ. Vajjon mit beszél? Érted?

ZÉTA. *(Nem felel.)*

EMŐKE. A kendőmet Dsidsia! *(Visszatér a sátorba Csáthnéval, hogy az esső miatt a kendőt magára vegye.)*

X.

ZÉTA, NIGRÓ.

NIGRÓ. Ismered talán?

ZÉTA. *(Mintha álomból ocsudna.)* Ez az!

NIGRÓ. „Ez az, ez az!” Ki az a: „ez az?”

ZÉTA. Láttad azt a leányt?

NIGRÓ. Hát hogyne láttam volna.

ZÉTA. *(Maga elé nézve a fejét rázza.)* Borzasztó! Borzasztó! *(Csak könnyedén színész úr, ne rémlátó hangon!)*

NIGRÓ. Mért volna borzasztó? Inkább ékes. Nem is Emőkének kéne híni, hanem Mézeskének, vagy Süteménykének, vagy Narancskának, vagy...

ZÉTA. Ránézni se jó!

NIGRÓ. Gonosz?

ZÉTA. Nem, azt nem gondolom. De tudod némely embernek mintha örökös kísérője volna egy sötét szellem. Láttad azt a fiatal rabot, aki az imént itt ült? Azóta a hóhér markában van.

NIGRÓ. Emmiatt?

ZÉTA. Emmiatt.

NIGRÓ. No, én árkot se ugranék érte. *(Megvetőn legyint.)* Csunyanak ugyan nem csúnya, de elég ordináré.

ZÉTA. Hát nem nagyon szép. *(Elmélyedve maga elé. Gesztus és fejrázás nélkül.)* De mégis van benne valami... A királyokat szokták néha úgy festeni, hogy mögöttük a kaszás halál áll. - Ezt nézni, gondolni szomorú. De leány, bájos leány, aki mögött a halál áll... Ebben van valami izgató. *(Könnyedén megrázkódik. Mindezt Nigrónak beszéli, annélkül azonban, hogy ránézne, legfeljebb az utolsó szavaknál emeli rá a szemét.)*⁵

NIGRÓ. Te! Nem-e a szemének van valami ereje?

ZÉTA. Én is azt gondolom. A baziliskosz kígyó is úgy fogja meg a madarat, hogy ránéz; a nézés megmerevíti az állatkát, akkor aztán a kígyó elbánik vele.

NIGRÓ. Brr! Rá nem nézek többet egy aranykanálért!

ZÉTA. *(Félvállról, csendes, megvető gúnnyal, tehát nem élesen.)* Nem gondolnám, hogy rád étvágya támadna.

(Esső. Egy-két villámlás.)

NIGRÓ. Esik. Az uraink megáznak. *(Hajlongva hátrál a sátor előtt.)*

XI.

ELŐBBIEK, CSÁTH, ORESZTESZ, MAKSZIMINOSZ, PRISZKOSZ, RUSZTIKIOSZ.

(Jönnek a sátorból és beszélgetve elsétálnak a balhátteren.)

CSÁTH. *(Amint kilép a sátorból.)* Mi a fene: esik? *(A sátorörnek.)* Uzura. Itthon vannak?

EMŐKE. *(Kilép. Az apja szavát hallotta s azért, tehát nem véletlen kibukkanás.)*

CSÁTH. Emőke lelkem! A királynál ebédek a követ urakkal. Mikor indultok?

EMŐKE. Mihelyt az esső eláll apám. *(Érdeklődéssel.)* Milyen ma a király? Jókedvű?

CSÁTH. Csak amilyen szokott.

EMŐKE. *(Merengve.)* Tehát mint egy szomorú isten, szomorú földi isten. *(Apjához mosolyogva.)* Mikor látjuk őt?

CSÁTH. Holnap visszatérünk mink is a városba.

EMŐKE. Jól mulass apám! *(Vissza be a sátorba.)*

UZURA *(és a másik őrlő lehetőleg észrevétlenül elhúzódik.)*

ORESZTESZ. *(Az essőt vizsgálva.)* Addig se tart, míg a palotáig érünk. *(Az esső eláll.)* *(Makszimoszhoz.)* A te rabszolgád az a jóképű kölyök? *(Nigróra céloz.)*

MAKSZIMINOSZ. Nem uram, a tiéd.

⁵ Az én színműveimben soha és sehol nem beszélnek „félre” az emberek.

ORESZTESZ. Az enyém? Már hogy volna az enyém?

MAKSZIMINOSZ. Amint kimondtad, hogy neked tetszik, azonnal a tiéd lett uram. Ez nálunk így szokás. Nigró, íme a gazdád! (*Oreszteszre mutat.*) Kövesd!

ORESZTESZ. (*Kezet nyujt Makszimosznak.*) Köszönöm. (*Nigróhoz.*) Szolgálsz az eddigi gazdádnak ameddig az, akivel kicseréllek, a helyedre nem áll. (*El Makszimosz-szal a többi után.*)

PRISZKOSZ. (*Hátramaradva, Zétához.*) Micsoda remek! Te mindenben művész vagy! Hát csak azonnal vidd át az özvegy királynénak. Írj melléje egy csinos kis levelet. Valami ilyen félét: Felséges asszonyom, bátorkodom kedveskedni e virággal, stb. stb. Szóval cifrázd ki valahogyan; mondd, hogy ne az értékét nézze a küldeménynek, hanem hogy ez csak a mi háláknak egy ilyen módon kifejezett gondolata. Ihol a pecsétgyűrűm, evvel pecsételd le.

ZÉTA. (*A gazdájához kedves, alázatos, szerető szívű, mindenki máshoz önérzetes, büszke. Ez az alaptermészete a későbbi kénytelen alázatán is átsűrődjék.*) Csak bizd rám uram. A királyné el fog kábulnia a nagy tisztelettől, amelyet a nevedben kifejezek. De még egypár zöld laput teszek ide oldalt, hogy a kosárból mi se lássék.

PRISZKOSZ. Úgy-úgy, fiam! (*A többi után pillant.*) Adj kérlek hamar egy falat kenyeret. Ebédre kell mennem Atillához. Attól tartok, hogy valami... gyerekhúst tálalnak. Brr!

ZÉTA. Nem hiszem uram. (*A sátorból egy darab kenyeret hoz.*)

PRISZKOSZ. Vad népek vadul élnek. Fogadni mernék, hogy a király kicserzett emberbőrön ül. (*Tükörben nézi magát. Ruháját kapkodva rendezgeti s a kenyeret falogatva elsiet a többi után.*)

XII.

DSIDSIA, NIGRÓ, ZÉTA.

DSIDSIA. (*Jön. Kosárból fűrészport hint az útra, amely a Csáth-sátortól a palotáig kanyarodik.*)

NIGRÓ. Most már ki az én gazdám?

ZÉTA. Bizony te már a barbárok közé kerülsz. Sajnálalak.

NIGRÓ. Bánja a kecske! Káposzta mindenütt van. Az esső elállt. (*Kinyujtott és lebocsátott kézmozdulat.*) Én is elállok: megnézem maradt-e bor az asztalon. (*Be a sátorba.*)

ZÉTA. (*Fölemeli a kosarat s a királynéhez indul. Beszól a sátorba.*) Nigrókám!

NIGRÓ. (*A sátorból kijön kedvetlenül.*) Nem ittak. Tehát én sem iszom. Parancsolsz valamit?

ZÉTA. Ugyan kérlek, nézd meg, mi történik azzal a szerencsétlen hunnal?

NIGRÓ. Jó. Erre vitték. (*Balra mutat.*) A csődületről meglátom, hogy hol van. (*Lomha járással elmegy.*)

ZÉTA. (*Dsidsia munkájára bámul.*)

XIII.

ZÉTA, EMŐKE, DSIDSIA.

Néma jelenet.

EMŐKE. *(Kilép a sátorból, kendő van rajta. Köpönyegszerűen. (A kendő színe a ruha színéhez és a szereplő szőkeségéhez vagy barnaságához legyen megválasztva!)) Megindul kissé emelt szoknyával a behintett úton, mint ahogy a nők sárban járnak.)*

DSIDSIA. *(A hintést az út közepén folytatná, de elfogyott a fűrészpör. Felfordítja a kosarat és kiveri, aztán visszafut a sátor mögé.)*

EMŐKE. *(Megáll a hintés végén, és Dsidsia után pillant. Aztán Zéta kosarán áll meg a szeme.)*

ZÉTA. *(Belemarkol a kosárba és kivet két-három marok virágot Emőke elé. Vár, hogy rálép-e? Azután hogy Emőke rálép a virágra, hevesen hinti a virágot a sárba, Emőke előtt, mindig hátrálva a palota lépcsőjéig.)*

EMŐKE. *(A lépcsőn felhalad. Az ajtóban megáll, és visszanéz Zéta arcára. Ez a nézés rövid tartamu, de mély. Aztán lassan megfordul és bemegy a palotába.)*

ZÉTA. *(A lépcső alján hasonló mély nézéssel szegezi a szemét Emőke arcára, s nézi, míg csak el nem tűnik. Aztán a fejét lehajtja és maga elé bámul.)⁶*

XIV.

ZÉTA, LANTOS, SIPOSOK, KOBZOSOK, CERKÓ, DSIDSIA.

Nagy gyermekcsoport halad kacagva Cerkó után. A színen jobbról balra síposok mennek át siető lépésekben köztük egy fiatal és egy öreg lantos. A kobzosok induló-ütemű melódiát pengetnek, de ezt láthatóképpen a maguk mulattára. (Tehát nem valami művészi orkesztrális erejű zene-produkció.) A zenészek első csoportja után Dsidsia fut át a palotába egy befödött tállal.

CERKÓ. *(Öltözete a lovas hún karikatúrája. A csoport közepén fából faragott s botra tűzött lófejen ugrál, s mintha a ló makrancos volna, fékezi, rángatja, forog vele.)*

ÖREG LANTOS. *(Menés közben az ifjuhoz.)* Azt hallom, hogy a római követek is ott ebédelnek, hát akkor a rómaiak vereségéről ne daloljunk.

IFJU LANTOS. Értik is azok!

ÖREG LANTOS. Megértik az arcokról.

CERKÓ. Gyi te! Hó! Még bizony levet! Meglássátok, hogy ezen a király is nevet! *(A gyermekcsoport közé ugrik. A gyermekek kacagó sikoltással szétrebbennek.)*

(Mind el Zéta kivételével.)

⁶ E jelenetet a két szereplőnek nem szabad elsietnie. Színpadon nem láttam még sarat, de bizonyára csekélységbe kerül egy földszínűre festett ponyva, amely esső előtt matt, az esső után meg fényes.

S kérem a vidéki színpadok némely fiatal hevű Zétáját, hogy ne lépjen öles lépéseket jobbra és balra Emőke után, se a felhőket ne fogdossa, sepedig ne rángatózzék mint a Galvani csirkéje. Semmi idegesség nincs ebben az emberben. Zéta lelkiállapotát itten a tompa elbűvöltség fejezi ki. Tehát utána néz mozdulatlanul. Emőke eltűnése után is úgy marad egy percig utána néző állásban.

XV.

DSIDSIA, ZÉTA később NIGRÓ.

DSIDSIA. *(A zenészek elhaladása után pénzt nyújt át Zétának.)* A kisasszony azt mondta, hogy aszongya: Add át ezt annak a szolgának, annak a fehérképű fiatal görögnek, oszt mondd neki, hogy a szolgálatáért.

ZÉTA. *(A pénzt nem veszi át, csak ránéz. Aztán a lányra fordítja a szemét. Kisvártatva.)* Add vissza a kisasszonynak. És mondd meg, hogy én nem szolgáltam neki. Mert én szolga nem vagyok. Úr se vagyok az igaz, de szolga se vagyok. És az én nevem Zéta. *(Büszkén el a sátorig.)* *(A Zétát nem kell keményen hangsúlyozni.)*

DSIDSIA. *(Habozva áll.)*

NIGRÓ. *(Jön, dideregve.)*

ZÉTA. *(Megfordul, ránéz s összeborzong.)* Tehát...

NIGRÓ. *(Kézjelzéssel mutatja, hogy felakasztották.)* Krk...

ZÉTA. Vadak ezek! Kétlábon járó farkasok! *(Egy néhányat lép s az arca gondolkodó.)* Elvégre a leány nem oka! Nem, ő nem oka! De mégis mintha valami fekete fátyol lengene körülötte!

NIGRÓ. Én bizony nem láttam rajta semmiféle fekete fátyolt.

ZÉTA. *(Rápillant Nigróra és a sátorba megy.)*

DSIDSIA. *(Nigróhoz.)* Soh'se visel fekete fátyolt. *(Zéta után méláz. Kis szünet.)* Ki ez a te társad?

NIGRÓ. Priszkosz úr szolgája.

DSIDSIA. Hát szolga ő vagy úr?

NIGRÓ. *(Vállat von.)* Szolgaféle, ámbátor felszabadult. Se nem szolga, se nem úr. Ugy a közepin jár, mint a részeg ember az országútnak.

DSIDSIA. *(Zétára méláz.)* Szép fiu. De meg kell neked mondanom, hogy kissé büszke.

NIGRÓ. Fenn hordja az orrát. Arra kevély talán, hogy sokat tud. Az igaz, hogy tud is. Mert látod, ez mindent tud ám.

DSIDSIA. Mindent?

NIGRÓ. Irti, olvasni mindegy neki. Kicsi vagy nagy könyv, ő egyszerre elolvassa. Irti meg úgy tud, hogy cz-cz-cz. Csak beleüti a kalamust a téntába, oszt kriksz-kraksz!

ZÉTA. *(Fatáblát hoz elő és leül a sátor elé. Az övén rézkalamáris lóg. A táblán levő fonállal lekötött papirosra ír.)*

NIGRÓ, DSIDSIA. *(Tisztességes távolból bámulják Zétát.)*

NIGRÓ. *(Kis szünet után.)* Amit ír, azt a gazdája elolvassa. Amit meg a gazdája ír, ő olvassa el. Mindenféle írást el tud ez olvasni.

DSIDSIA. *(Nagy szemmel.)* Az arabus írást is?

NIGRÓ. *(Rábámul.)* Te Zéta, van arabus írás a világon?

ZÉTA *(Félvállról.)* Van, kivált ha te írsz.

NIGRÓ. *(Dsidsiának.)* Akkor nincsen. *(A távolból halk zene szól. A zenészek jobbra fúvóhangszeren azt a dallamot játszik, amit az előbb pengettek, csakhogy most andante.)*

XVI.

ELŐBBIEK, CSÁTHNÉ, RABSZOLGÁK.

CSÁTHNÉ. *(Kilép a sátorból. Nyomában szolgák, összegöngyölt szőnyegekkel.)* Szedjétek szét a sátort és rakjátok szekerekre! *(Dsidsiának.)* Te meg itt cserfelsz, mikor ennyi a dolog! Te haszontalan!

DSIDSIA. *(Befut a sátorba, és a két kisgyermeket vezeti ki.)*

RABSZOLGÁK. *(A sátort gyorsan szétszedik és elhordják.)*

CSÁTHNÉ. A lovak fel vannak-e nyergelve?

EGY SZOLGA. Fel, nagyasszonyom.

NIGRÓ, ZÉTA. *(Az előtérben állva nézik a bontakozást.)*

ZÉTA. Csodálatos, hogy csak egy feje van.

NIGRÓ. Kinek?

ZÉTA. Ennek a nagyasszonynak.

NIGRÓ. Hát hány feje legyen?

ZÉTA. Hét. No aki emmellett éli át a földi életet, nem jut a pokolba.

EMŐKE. *(Kilép a palotából. Néhány nőtől búcsuzik az ajtóban. Aztán annélkül, hogy Zétára rápillantana, a készülődőkhöz megy.)*

NIGRÓ. Csupa rébuszokban beszélsz. Hát mért nem jut a pokolba?

(Zene elhallgat.)

ZÉTA. *(Hárító mozdulat. Feszülön figyelemmel nézi Emőkét.)*

NIGRÓ. Aki halálos bünt követ el és meg nem gyónja, a pokolba kerül. Magától a püspöktől hallottam nagypénteken.

ZÉTA. Nézd ezt a vizen járó holdsugarat! Nézd ezt a leánynyá változott liliumot!

NIGRÓ. *(Vállat von s nem néz oda.)* Csakúgy a lábán jár, mint más. Láttam én már olyan embert is, aki a kezén járt.

DSIDSIA. *(Emőke elé lép és átadja az erszényt. A mozdulataiból lehet érteni, hogy ezt magyarázza: Zéta nem fogadja el.) (E jelbeszéd alatt szünet.)*

EMŐKE. *(Nyugodtan, de mégis megütközéssel hallgatja és csodálkozó pillantást vet Zétára.)*

DSIDSIA. Isten áldjon meg Zéta. *(Nigrónak is búcsut int s el.)*

ZÉTA. *(Közönbösen.)* Isten áldjon meg.

EGY SZOLGA. *(Emőkének.)* Kisasszonyom, a lovat ide vezettem.

(Zene.)

EMŐKE. *(Jobbra szól.)* Megyek anyám! *(El jobbra. De nem futva.)*

ZÉTA. Álom-alak, aki fenmaradt az éjből! Nézd Nigró, nézd, ilyen nem látsz többé soha!

NIGRÓ. De vakuljak meg, ha csak rápillantok is!

(A zene végett ez a jelenet lassan menjen.)

ZÉTA. *(Elfordul az eddigi néző állásából. Magában beszél.)* Nem ittam bort, mégis részeg vagyok. Nem néztem napba, mégis káprázik a szemem. Húsz éve mondom: én, én vagyok, s ma azt kell mondanom: én, nem vagyok én. *(Nyugtalanul megfordul és ismét néz.)*

NIGRÓ. Vigyázz koma, nehogy te is torokfájást szerezz!

ZÉTA. *(Magában beszél.)* Mi van ebben a leányban, hogy annyira megzavart? Mi van a mágnesvasban, hogy magához vonja a vasat? *(A zenére hallgat.)* Eh, ostobaság! *(Elfordul. Boszusan.)* Ez is csak állat, mint a többi barbár! Hogy fehér az arca? - *(Vállat von.)* sokat ül árnyékon. Hogy szép a szeme? - *(Vállat von.)* majd ellepi a ránc, husz esztendő múlva! Könnyű a járása? - a strucmadaré is könnyű: erősebb a láb, mint a test. *(Ismét a leány irányába néz. Búsan.)* A falombok eltakarják őket! Nem látom többé soha, soha! *(Néz, míg a zene tart.)*

(A zene elhallgat.)

NIGRÓ. Az uraink jönnek. *(Gyorsan munkához fog: valamit mos, vagy tisztít.)*

XVII.

ELŐBBIEK, PRISZKOSZ, MAKSZIMINOSZ. VALERIOSZ, RUSZTIKIOSZ.

(Összekapaszkodva jönnek részegen.)

VALERIOSZ, PRISZKOSZ, RUSZTIKIOSZ. *(Összevissza.)* Feledhetetlen! Csodálatos! Micsoda ebéd! Micsoda műveltség!

MAKSZIMINOSZ. Evoé Attelász!

MIND. Evoé! Evoé! Vivát!

VALERIOSZ. A bor kitűnő volt!

RUSZTIKIOSZ. De a pecsenyék! A pecsenyék!

PRISZKOSZ. Nem a pecsenyék, hanem a lélek. Micsoda fenség!

MAKSZIMINOSZ. Ha a császár meghallja, hogy Atilla fatányérból eszik!

PRISZKOSZ. És fapohárból iszik!

VALERIOSZ. *(Legyint.)* Kevélység ez!

MAKSZIMINOSZ. Micsoda kevélység. Aki a népével eszik-iszik, csak nem kevély az olyan!

VALERIOSZ. De megveti az aranyat! Itt a kevélység!

PRISZKOSZ. Bölcsesség ez, nem kevélység!

MAKSZIMINOSZ. *(Ingadozó lábon.)* Én nem megyek a sátorba! Ide fekszek a gyöpre.

PRISZKOSZ. *(Megfogja. Fontoskodva.)* Irtóztató ész van ebben a barbárban! Barátom, a nagyészü embert arról lehet megismerni, hogy nem nevet. Megfigyelted-e, hogy azon a bolond Cerkón egyedül ő nem nevetett.

MIND. *(Kacagnak.)* A Cerkó! A Cerkó!

MAKSZIMINOSZ. *(Szolgáknak.)* Szőnyeget a gyöpre! Ide a hűvösre a sátor mögé! *(Társainak.)* Aludjunk a gyöpön.

(A szolgák szőnyeget visznek a sátor mögé. Mind arra el. Marad a színen Zéta és Priszkosz.)

XVIII.

ZÉTA, PRISZKOSZ.

PRISZKOSZ. Egy kis süteményt hoztam neked. *(Kiveszi a zsebéből, s átadja, mint a kis gyerekeknek szokták.)*

ZÉTA. *(Röstelkedve fogadja el, s kezet csókol.)* Uram, iszen nem vagyok már gyermek.

PRISZKOSZ. De ilyen finomságot nem ettél még. Mit irsz?

ZÉTA. A mai nap történetét. Már az ebédet is írtam volna.

PRISZKOSZ. Nem úgy volt ahogy; gondolod. Nem volt se kutyahús, se emberhús, hanem *(dagadozó nyelvvél)* olyan hus volt, hogy... nagyon, jó hus volt. *(Jobbháttérbe pillant.)* Valami asszony gyön itt lóháton. Leszáll. Te holnap megyünk Atilla városába. Atilla is jön. Mindnyájan megyünk! Egyelőre a gyöpre megyünk. *(Kortes ordítással.)* Éljen Attelász! *(Tántorogva el.)* Evoe Attelász!

ZÉTA. *(Középre ül az előtér balsarkába, és ott folytatja az írást.)*

XIX.

A következő jelenet elejétől mindvégig lassú menetű.

ZÉTA, EMŐKE.

EMŐKE. *(Jön a jobb háttérből. Kezében lovagló korbács. Zétáig megy. Méltósággal.)* Rabszolga.

ZÉTA. *(Feláll. A szeme örömet sugároz.)*

EMŐKE. A te neved Zéta.

ZÉTA. *(Szeliden.)* Az kisasszony.

EMŐKE. Te hintettél-e nekem virágot?

ZÉTA. *(Mintegy mentegetőzve, mosolygó arccal.)* Az út sáros volt kisasszonyom!

EMŐKE. És te visszautasítottad a jutalmat!

ZÉTA. Nem szolgáltam reá kisasszonyom! *(Magyarázó szíves hangon.)* És én nem is vagyok rabszolga. Én az uramat szeretetből szolgálom. Ő apám helyett apám volt.

EMŐKE. De én nem fogadhatok el tőled semmit. Én neked adósod nem lehetek. *(Erszényt vet a földre.)*

ZÉTA. Nem fogadom el. Nem sértelek meg azzal, hogy itt hagyom a földön, de szegénynek fogom adni, az első koldúsnak akivel találkozom.

EMŐKE. De hát miért?

ZÉTA. Ha olyat akarsz adni, ami kedvesebb nekem a pénznél, engedd, hogy a kendőd szélét az ajkamhoz érintsem. *(Várakozón néz reá.)*

EMŐKE. *(Felelet nélkül, határozatlanul néz Zétára.)*

ZÉTA. Megengeded kisasszonyom? *(Letérdel és megcsókolja az Emőke karjáról lelógó kendőt.)* Oh ha a kezed is megcsókolhatnám! Ezt a szép fehér kezét... *(A lehető legnagyobb szerénységgel kell mindezt csinálni. A térdelés folytán jusson Zéta oly közel, s a kendő Emőke karján lógjon olymódon, hogy Zéta kívánsága természetes lehessen, s ne tessék tolakodásnak.)*

EMŐKE. *(Fellobbanva.)* Szentelen! Oh te szentelen kutya! *(Lovagló korbácsával Zéta arcába csap, s aztán el.)*

ZÉTA. *(Megtántorodik. Kezét lassan az arcára emeli. Aztán lassan leveszi, s nézi a tenyerét. Arcán véres vonal látszik. Hosszu szünet. Leül az előbbi helyen.)* Mi rosszat cselekedtem? Egy kicsit megszedültem a szépségétől és meg óhajtottam csókolni a kezét. Hát bűn ez? *(Haraggal.)* Ha ő a király leánya volna is, én meg csak egy tinó, nem szolgáltam arra, hogy megüssön! *(Sötéten néz maga elé.)*

EMŐKE. *(Visszatér. Hosszú szünet. Lágyan, de azért méltósággal.)* Zéta. Megbántam, amit tettem. Te jó fiú vagy, s nem tehetsz arról, hogy rosszul neveltek. *(Fátyola végéből lassu mozdulattal szakít.)* Itt ez a fátyol, kösd be az arcodat.

ZÉTA. *(Mozdulatlanul ül. Sötéten néz maga elé.)*

EMŐKE. *(Szünet után.)* És hát ha az a kívánságod... itt a kezem, megcsókolhatod. *(Nyújtja.)*

ZÉTA. *(Fölkel. (Tehát semmi ugrás!) Cézari fejtartással néz Emőkére. A szavakat csaknem egyenkint ejtve.)* Már nem kívánom! *(Elfordul és büszkén nyugodt lépésekkel a sátorba megy.)*

EMŐKE. *(Megrezzen. Sértődött, megszégyenült arccal Zéta után néz.)*

A kárpit csak akkor ereszkedik le, mikor már Zéta bent van a sátorban.

KÁRPIT.

MÁSODIK FELVONÁS.

Terem Rika asszonynál. A fal csupa sötétvörös perzsaaszónyeg. A padló is ugyanilyen színű szőnyeg. Semmi egyéb bútor nincsen csak szőnyeg meg egy kerevet.

Ajtó kettő van: a főajtó a háttér közepén. Másik ajtó a baloldalon. A főajtó is kárpit. Valahányszor valaki jön vagy megy, a kárpitot a kívül tartózkodó ajtonálló vonja félre.

A hölgyek mind világos színes ruhában vannak, többnyire fehérben. (A bánfi-hunyadi viselet, de a sötét részek elhagyásával.) Sötét színű ruhában nincs az előkelő hunok közül sem ebben a felvonásban, sem a többiben senki más, csak Atilla. Meg a rabszolgák lehetnek sötétszürke vagy más sötétfakó köntösökben. Fekete csizma és fekete saru is csak az utolsó szakaszban kell. Eladdig sárga és piros a lábbelije mindenkinek. Itt is a rabszolgák kivételek.

Ezen a helyen figyelmeztetem a rendezőt, hogy a rabszolgák Zéta kivételével mind viseltes ruhában s többnyire mezítláb járnak. A láb és kéz barnára (napsütöttre) festendő. A ruhát piszkos bőrszíj övezi. Valamennyi hajadonfővel jár mindig.

A hun rabszolgák lomposak, boglyasak. Szakáluk, bajuszuk elhanyagolt. A római szolgák tisztábbak és fésültebbek.

I.

RIKA. EMŐKE. CSABA. HÖLGYEK. CSABA NEVELŐJE. EGY HÖLGY.

(A hölgyek a királyné körül ülnek párnákon és himeznek.)

CSABA. *Hat éves. Ruhája olyanféle, mint a mi módos parasztjaink gyermekeié. Tehát: pitykés mellény, kissé bő ingújj és gatyá. A gatyá azonban aranyzsinórral van hálózva térdig. A hátán puzdra, amelyben nyilak állanak. A vállán cifra gyermekíjj.*

RIKA. *(Csaba királyfi haját és ruháját igazgatva.)* Hát csak eredj lovagolni. Aztán az ebédnél okos légy. Az idegenekhez ne köszörülődj. A királyok szakálát simogatni, aranyláncukkal játszani nem illik.

CSABA. *(Türelmetlenül.)* Jó jó, isz tudom.

RIKA. Atyád mellé ülsz és azt gondolod magadban, hogy hatvan esztendő vagy.

CSABA. Tudom, tudom.

RIKA. Ha semmi hibát se követsz el, atyád meg fog csókolni ebéd után. Ha nem csókol meg, arról megtudhatod, hogy rosszul viselkedtél.

CSABA. *(Ujját felemelve.)* Biztosítlak anyám, hogy megcsókol.

RIKA. Hát csak eredj te kis aranylábu csirkém, eredj. *(Megcsókolja.)*

CSABA. *(Anyja előtt meghajol. A hölgyeknek a kezével int búcsút. A nevelőjével el főajtón.)*

EGY HÖLGY. Oly okos ez a gyermek! Nem hiába mondja a jóslat, hogy a király távozása után ő tartja össze a népet.

RIKA. *(Búsan.)* A maradék népet.

AJTÓNÁLLÓ. Nagyasszonyom a görög követek vannak itten.

RIKA. *(Igent bólint.)*

II.

ELŐBBIEK, PRISZKOSZ, ZÉTA, EGY GYERMEKRAB.

ZÉTA. *(A vállán hozza az ajándékot. A gyermekrab ládácskában.)*

RIKA. *(Ülve marad.)* Isten hozott. Beszélj!

PRISZKOSZ. A kelet-római birodalom császári udvara minden jót kíván neked felséges asszonyom. Kérlek fogadd szívesen császáruk irántad való tiszteletének csekély jelét. *(Rika lába elé rakja a kibontott ajándékokat.)*

RIKA, HÖLGYEK. Micsoda remek! Gyönyörű! *(A csodálkozás halk felkiáltásai.)*

EGY LEÁNY. Ezt a napraforgót mingyárt le is másolom. *(A himzőpárnával odaül.)*

MIND *(azt nézik.)*

RIKA. Szép lenne ha tudnád. A közepét barnára, a leveleit kénsárga fonállal. *(Priszkoszhoz.)* Tolmácsold a császári udvarnak hálás köszönetemet. Örvendek ha méltóképpen viszonyozhatom és én is kívánok minden jót. *(Ezt olyan hangsúlylyal mondja, mintha még következne valami, de a rajzra néz és elhallgat.)*

PRISZKOSZ. *(Meghajol.)*

LEÁNYOK *(nevetnek a rajzon.)*

RIKA. No ugy-e nehéz? Kár pedig. Szeretném. De ki is írhat ilyet?

ZÉTA. *(Habozó mozdulat után, félénken.)* Ha megengedi felséged...

PRISZKOSZ. *(Meghökken és megbotránkozva néz Zétára.)*

RIKA. Hogyan? Te tudnád? Adjatok neki rámát és krétát!

PRISZKOSZ. Bocsásson meg neki felséged ezért az illetlenségért, csakis az öröm ragadta erre, hogy felségednek szolgálhat.

LEÁNYOK. Ügyes! Nagyon ügyes!

RIKA. *(Priszkosznak.)* Irigylem tőled ezt a rabszolgát!

PRISZKOSZ. Boldog volnék, ha felségednek ajándékozhatnám, de ő kicsi korától fogva mellettem nőtt fel és engem el nem hagy holtomig. Ha azonban kívánja felséged, hogy képet írjon, méltóztassék rendelkezni vele.

RIKA. *(Zétához.)* Hát más képet is tudsz írni?

ZÉTA. Ezerfélét felség.

RIKA. *(Priszkosznak.)* Hát jó: egy órára megfosztalak tőle.

PRISZKOSZ. *(Meghajol és távozik.)*

RIKA. *(Az apró tárgyakat a kezében forgatva.)* Az új asszonynak küldök ezekből. *(A környezetéhez.)* Vagy a régiekből adjak? *(Egy leánynak.)* Hoczi az apró kincset.

LEÁNY. *(Kifordul a bal ajtón.)*

RIKA. *(Térdére könyökölve nézi Zéta munkáját.)* Kik voltak a te szüleid? és ki tanította a kezedet ilyen ügyességre?

ZÉTA. *(Folytatva a dolgát.)* Felséges asszonyom, az én szüleim szegény tengerparti emberek voltak. Megengeded, hogy dolgozva beszéljek? Szegény anyám már nem él. Isten nyugtassa őt. Rajzolni pedig nem tanított engem senki, csak éppen láttam, próbálgattam, aztán egyszer csak tudtam.

LEÁNY. *(Visszatér két diszes fazékkal.)*

RIKA. *(Az ölébe önti az apró ékszerfélét és válogat.)* Hogyan kerültél Priszkoszhoz? - Hol szedik ezek az emberek az ilyen ügyes rabszolgákat?

ZÉTA. Nagy nálunk az adó, felséges asszonyom. Anyám hét kiskoru gyermeket hagyott hátra. A végrehajtó már mindent elvitt. Csak egy tehénkénk volt még. Apámnak választania kellett.

RIKA. *(Összecsapja a kezét.)* Apád adott el?

ZÉTA. Ez nálunk nem szokatlan, felséges asszonyom. A hunoknak sokat fizet a birodalom. Ezt nem a császár fizeti, hanem a nép. Az adót kiadják bérbe.

III.

ELŐBBIEK. DSIDSIA.

DSIDSIA. *(Bejelentés nélkül lép be. Ruhája egyetlen fehér női ing, amely azonban oly bő, hogy ránczokat vet, mint a szoknya. A derekát közönséges madzag övezi. (Kérem a szereplőt, hogy ne kivágott elejű inget öltönnön magára. A magyar nő sohse parádézott meztelenséggel.) Ezenkívül semmi ruha vagy ékszer nincs rajta. A haja kétágba fonva mint a mai parasztlányoké. A lábán lehet egyszerű festetlen bocskor vagy mezítláb is lehet. (Ha formás a lába. De ezt ne maga ítélje meg.) Egy kosár cseresznyét hoz. Két térdre ereszkedik a királyné előtt, s így nyújtja át a kosarat. Mikor a királyné átvette a cseresznyét, Dsidsia a háttérbe húzódik a leányok mögé és térdelve ül a szönyegen. Szeme folyton Zétán és a munkáján áll.)*

ZÉTA. *(Folytatja.)* Az adószedő nemcsak annyi pénzt szed, amennyit az állam pénztárába beleönt, hanem annyi, amennyi a zsebébe is befér.

RIKA. *(A kosarat átvéve, Emőkének.)* Köszönöm. Nálatok már van? *(Marokkal osztogatja a jelenlevőknek.)*

EMŐKE. Budáné küldötte tegnap. Mióta meglátogattuk, mindennap küld valamit.

RIKA *(Zétának is ad.)* Egyél te is fiú.

ZÉTA. *(Mély hálával.)* Köszönöm felséges asszonyom. *(A cseresznyét azonban nem eszi meg, hanem a kebelébe teszi. Folytatja a rajzolást.)*

RIKA. Beszélj tovább.

ZÉTA. Apámnak amint mondom, egy kis földje és egy kis tehene volt. A házban már nem találtak az adószedők semmi elvihetőt, hát el akarták vinni a tehenet. *(Elérzékenyülő hangon.)* Édesanyám betegen feküdt és csak tejjel élt már. Apámnak lehetetlen volt a tehenet eladnia. Nem is akart szólni anyámnak, de mikor indulóban voltunk, mégis bevezetett, hogy csókoljon meg. *(Eltakarja a szemét. Nehéz hangon.)* És akkor anyám mindent megértett. Átölelt, és úgy halt meg engem átölelten.

EMŐKE. *(Fölkel és az ajtó felé visz egy himző ráját. Letámasztja a fal mellé, s kinéz az ajtón.)*

RIKA. *(Elrugja, szórja magától a kincseket. Szikrázó haraggal.)* Vigyétek! Vigyétek! Átkozott zsarnok rómaiak! És idehordják a könnyekben mosott aranyakat! a koporsó szegeket! az árváknak pénzre váltott utolsó falatját!

EMŐKE. *(Örömmel és ijedten hátrál az ajtótól. Ziháló hangon.)* A király!... A király!... A király!...

AJTÓNÁLLÓ. *(A kárpitot teljes szélességében félre vonja.)* A király!

IV.

ELŐBBIEK. ATILLA.

(A kárpit nyílásán át lehet látni, hogy hun főurak kísérték Atillát az ajtóig.)

ATILLA. *(Egyszerű sötétszürke atillában, magyar nadrágban, hamuszín csizmában, fekete posztósüvegben, fekete karddal egyedül lép be. Útközben Emőke arcát megsimítja. Rikáig megyen méltóságos nyugodt lépésekkel. A feje tartása büszke. Mindnyájan felállnak és meghajlanak. Percekig tartó csend.)*

RIKA *(a közében kissé meghajoltan áll.)*

ATILLA. *(Csodálkozva néz az arcára.)* Mi lelt asszonykám?

RIKA. *(Fölemeli a fejét. Az előbbi harag hangján.)* Meddig tűröd még ott Délen azt a civilizált szemetet? Mért nem bontod ki a te világverő ostorodat? Mért nem rontasz azokra a népeket nyomorgató kevélyekre! Az elnyomottak könnye már ide hull a lábam elé. *(Sirva borult Atilla mellére.)*

ATILLA. *(Nyugodtan.)* Mindennek eljön az ideje asszonyom. Ha nagy fát akarunk levágni, először a bokrokat kell kiirtanunk körülötte. Jer, pihenj le. Már megint megbúsított valami panasz. *(Vezeti a bal ajtó felé. A nőkre pillant.)* Gyertek és vidámitsátok fel. *(Mind utánok, Zéta és Dsidsia kivételével.)*

V.

ZÉTA, DSIDSIA.

ZÉTA. *(Dermedten áll és néz az ajtóra, amelyen a királyné elment. Szünet után Dsidsiának.)* Hát te mit sirsz?

DSIDSIA. *(Fölkel.)* Nesze edd meg az én cseresznyémet is. Kenyeret is adok, ha kell.

ZÉTA. *(Nyugtalanul fel és alá megy. Félvállról.)* Csak edd meg magad. *(Dsidsiára néz.)* Most már csak azt tudnám, hogy elmenjek-e, vagy maradjak?

DSIDSIA. Nem tudom.

ZÉTA. Nem maradhatok, mert a királyné elment.

DSIDSIA. *(A könnyeit törölgetve.)* Persze, hogy nem maradhatsz.

ZÉTA. De mégis nem illik... maradnom kell, míg el nem bocsátanak.

DSIDSIA. Persze, hogy maradnod kell.

ZÉTA. Várok egy-két percet.

DSIDSIA. Jobb is. Ugyis akartam neked valamit mondani. Vigyázz magadra. Testvéri érzéssel mondom ezt, mert *(sóhajt)* *(Kérem a szereplőt: ez csak afféle galambsóhajtás.)* úgy érzem mintha testvéred volnék.

ZÉTA. *(Fokozatosan haragos érdeklődéssel figyel.)*

DSIDSIA. *(Kis vártatva.)* Feltűnő volt a szemed lángja, valahányszor a mi kisasszonyunkra néztél.

ZÉTA. *(Megdöbben.)* Feltűnő volt? Kinek tűnt fel?

DSIDSIA. Nem tudom. Énnékem feltűnt.

ZÉTA. *(Dacosan.)* No, és mi történhetik? A hun urak nekem nem uraim! Nézhettek, ahogy akarok! Nekem ebben nem diktálhat senki.

DSIDSIA. Nem is azért mondom. Csak mégis... bajod eshetik.

ZÉTA. Különben, rosszul láttál! Nekem a te kisasszonyod senki. *(Maga elé.)* Talán tetszik. *(Dsidsiának.)* De nem másként, mint egy falon függő kép. *(Maga elé.)* Talán éjjelenként is eszembe jut... *(Dsidsiának.)* De bolondság minden álmom!...

VI.

ELŐBBIEK. EMŐKE.

EMŐKE. (*Kilép, Dsidsiának.*) Eredj.

DSIDSIA. (*Fogja az üres kosarat és elmegy.*)

EMŐKE. (*Zétának. Halkan, mintegy magyarázatul.*) A nagyasszonyt felizgatta a beszéded. (*Más hangon.*) Sokat szenvedtél. Szegény Zéta! De légy nyugodt. Atila összetöri a zsarnokokat, és akkor a világ minden népe olyan boldog lesz mint a hún.

ZÉTA. (*Hálásan.*) Köszönöm, hogy beszélsz velem. Köszönöm, köszönöm.

EMŐKE. (*Vállat von. Jólelkűen.*) Mért ne beszélnek? Tudom, hogy gyűlölsz engem, de joggal gyűlölsz.

ZÉTA. Holtomig bánom azt a jelenetet!

EMŐKE. Én is bánom, hogy megbántottalak. Nem szeretek igazságtalan lenni. S te különben is jó fiú vagy, lelkedben gyöngéd... De most már eredj: ma nem irunk többet.

ZÉTA. Kisasszonyom, látlak-e még valaha, vagy soha többé? Mert indulunk. Valósággal... megyünk, holnap reggel elmegyünk. És az ég nem adja vissza... Óh ha az ég visszaadná még egyszer azt a boldog percet, amikor nekem a kezedet nyújtottad!

EMŐKE. Ha csak ez a kívánságod, ime visszaadja. (*Kezét nyújtja.*) Ne gondold rám gyűlölettel a távolban.

ZÉTA. (*Féltéredre ereszkedik, és két kezébe fogja Emőke kezét: gyöngéden, hosszasan megcsókolja.*)

EMŐKE. (*Szeliden elvonja a kezét.*) Eredj, eredj! Neked nincs tökéletes eszed! (*A kívül hangzó szóra elsiet be a királynéhez.*)

VII.

ZÉTA, SZABAD GÖRÖG.

SZABAD GÖRÖG. (*Kivül.*) De engem hivatott! Ha bent van, majd kijő. Majd megvárom itt a nappaliban. (*Belép. Bámulva néz Zétára.*) Khaire!

ZÉTA. (*Álmélkodva.*) Khaire! Ki vagy te, aki hazám nyelvén üdvözölsz, holott a hun főurak ruháját viseled!

SZABAD GÖRÖG. (*Mosolyogva.*) Hát az is vagyok én, hun főúr, bár ott születtem, ahol Homerosz énekelt. A történetem ennyi: rabszolga voltam, felszabadultam. Urrá lettem.

ZÉTA. És mért nem tértél vissza a hazádba, ha egyszer felszabadultál?

SZABAD GÖRÖG. (*Vállat von.*) A hazámba?

ZÉTA. Hát csak nem jobb itt a barbárok között!

SZABAD GÖRÖG. Jobb. Mert lásd civilizált országban mindenki rabszolga. Az állam rabszolgája. Mutass az állami törvényekben csak egy pontot, (*A súly nem az egy-en van, hanem ezen: pontot.*) mely arról szól, hogy a polgára boldog legyen. Még a házassági törvény se szól erről. Itt nincs írott törvény. Itt az állam nem szaturnuszi apa: a hun állam nem eszi meg a

saját gyermekeit. Itt mindenki arra az oldalára fekszik, amelyikre akar. Itt nem avatkoznak a születésbe, itt nem kényszerítik rád a katonáskodást, itt a házasság a magad szive ügye. Senki bele nem üti az orrát, se az állam, se a papság. Szabadon rendelkez a sziveddel. Független vagy mindenképpen. Az állam itt nem szorongat soha. Itt nincs adó. Itt nincs végrehajtó.

ZÉTA. Örökké háboruba jártok.

SZABAD GÖRÖG. Az megy aki akar. Nem kényszerít a király senkit. Istenemre mondom neked, a keresztény Istenre, akit nem kellett megtagadnom, hogy hunok földjén az enyém a testem és nem a királyé. *(Kérem a szereplőt, hogy mindezt nyugodtan mondja. Szabad Görög nem a vér embere: tisztaeszű élemedett ember. Tehát ne lángoljunk.)*

ZÉTA. És hogyan szabadultál fel?

SZABAD GÖRÖG. Egyideig vártam, hogy a rokonaim kiváltanak. Elég gazdagok volnának. De nem váltottak ki. Én a fővezér rabja voltam. Egyszer hogy háboruba indult, megkértem, vigyen magával. Mert tudod aki hadba megy, felszabadul.

ZÉTA. *(Érdeklődéssel.)* Felszabadul?

SZABAD GÖRÖG. Már ha vitéz. Én eléggé vitéz voltam. A gazdám mellett küzdöttem. A háboru végén nemcsak hogy felszabadultam, de vagyont is kaptam. A vagyon meg asszonyt kíván: az is pottyant ráadásul: előkelő hun nőt vettem el feleségül.

ZÉTA. *(Izgatottan.)* Hun nőt kaptál feleségül? Előkelő hun nőt?

SZABAD GÖRÖG. Mi van ezen csodálni való? *(Kis szünet. Dicsekvőn.)* Tudod-e, hogy én mindennap a fővezér asztalánál eszem? Jó cimborám! Azelőtt úgy hitt, hogy: te marha! Most asszongya, hogy: pajtás!

ZÉTA. *(Még mindig csodálkozva és izgatottan.)* Rabszolga voltál? Közöséges rabszolga?

SZABAD GÖRÖG. *(Legyintve.)* A legközöségesebb. Együtt rágtuk a sonka csontot a kutyával.

ZÉTA. És hun nőt kaptál? Előkelő hun nőt?

SZABAD GÖRÖG. A fővezér a hugát adta nekem. Mit bámulsz? Itt nincsenek rangok! Itt ugyan nem pöffeszkedhetik senki az öregapja érdemeiben. No Isten áldjon meg! Odale várom meg a királyt. *(El.)*

ZÉTA. *(Összefont karral áll, a Szabad Görögtől félig elfordultan s mozdulatlanul. Az utolsó mondatokat már nem hallotta. A bucsuzást nem viszonzta. Mereven néz maga elé.)*

(Ismét figyelmeztetem az ügyelőt: vegye elő a zsebóráját a végszónál. Legalább is húsz másodpercig beszél még a csöndesség is a végszó után.)

KÁRPIT.

VÁLTOZÁS.

Csáth palotájának eleje. Gerendákból és lécekből alkotott remek ácsmunka, de már sötétbarna. Jobb közén ajtó a házba. Az ajtó mindig nyitva áll. Rövidke kerítés lehet a ház mellett, valami faragott ülő oroszlánnaal végződő.

A háttérben a hunok kunyhói kazlakkal vegyesen. Ezek mögött körülbelül egy kilométernyi távolságban balfelől Atilla soktornyú székelystílusú fapalotája látszik.

Ezt az alkotmányt Az I. felvonás végén kell beállítani és szőnyegekkel beakgatni. A változás színpadi munkája csupán a szőnyegek és párnák eltávolítása.

Figyelmeztetem a festőt, hogy az utcaszerű közöket és tereket a kunyhók, sátorok közé csak az ormok, tetők szétoztásával fessen, mert a színpadon időnkint sokaság jelenik meg, s a város különben is népes, hát üres utcák és terek ne legyenek se elől, se hátul.

I.

CSÁTHNÉ, EMŐKE, DSIDSIA, 2 RABSZOLGA. CSÁTH és 4 ÚR.

CSÁTHNÉ. *(Alacsony asztalnál ül és sisakot bélel.)*

EMŐKE. *(Egyszerű, fehér ruhában áll az anyja mellett. A vállán diszes íj és az oldalán tegez. Kezében lovagló korbács.)*

EGY NŐ SZOLGA. *(Kendővel az Emőke saruját törölgeti.)*

MÁSIK NŐ SZOLGA. *(Az asszony lábánál ül és gyermekruhát varr.)*

DSIDSIA. *(Az ajtó mellett a háttérben a két gyermekkel szőnyegen ül. Falovakkal játszik.)*

CSÁTH. *(Jön 4 főrral. Heves a beszédük.)*

1. FŐUR. Nyugatra? Talán keletre?

2. FŐUR. Ha megyünk, Konstantinápolynak megyünk.

3. FŐUR. *(Csáthoz nevetve.)* Örültség, bolondság! Részeg vagy!

CSÁTH. Nem ittam még ma vizet se!

4. FŐUR. Itt vágom le a füleket a kutyádnak, itt ezen a topanatos helyen, *(a törét kivonva, rajzolja a gesztust.)* ha Nyugot-felé csak egy lépést is megyünk az országból.

1. FŐUR. No de ez valami észbeli zavarodás, hogy... Ott kell a kigyónak a fejére tiporni, ahol sziszeg!

2. FŐUR. Nyugaton sziszeg!

1. FŐUR. Ki vót az a tulok, aki ilyet mondott?

3. FŐUR. Ki vót az a teve?

CSÁTH. *(Türeletlenül.)* Hát maga a király.

MIND. *(Megszeppenve.)* Atila?

1. FŐUR. *(Tiszteletet kifejezően.)* Az már más!

2. FŐUR. *(Tisztelettel.)* Valami gondolata van!

3. FŐUR. *(Tünődve.)* Ez megint valami óriás lépés!

4. FŐUR. Amit Atila akar, az Isten akarja!

1. FŐUR. Hát mér nem beszélsz világosan!

4. FŐUR. No Isten veled. Azt gondoltam, hogy a magad esze kotyog.

1., 2., 3., 4. FŐUR. *(Kezet fognak Csáth-tal és mind a 4 Főur el.)*

CSÁTH. *(Kezében feltört levél van.)* Jó a munkád asszony! Tavaszra újra megzördül az Atila kardja. Olyan háboru lesz, aminőt nem látott még a világ! *(Leül.)*

CSÁTHNÉ, EMŐKE. *(Szintén ülnek. Egyszerre.)* Mi történt?

CSÁTH. Azok a gaz görögök meg akarták gyilkoltatni Atillát.

EMŐKE. *(Felugrik.)* Atillát!

CSÁTHNÉ. Akik a múlt hetekben jártak nálunk?

CSÁTH. Egyik közülök azért jött. De megfogtuk! Most már a mérték betelt! Jövő ilyenkor Atila lába alatt a két római császár feje lesz a zsámoly.

EMŐKE. *(Leül és a széken hátra hanyatolva, szemét félig behunyva, a fejét kissé felfelé tartva ábrándos lelkesültséggel.)* Oh milyen hatalmas ember! A föld megrendül ahová a paripája lép! És a királyok arca elsápad, ahol a kardját megvillantja. Nincs várfal amely le ne omlana öklének erejétől! És nincs hadsereg, amely megállhatna tekintetének villáma előtt!

CSÁTH. Nohát én se vagyok talán mezei nyul! Látnál engem a csatában, mikor én a sisakot fölteszem, oszt egyet káromkodok, avval nagyot huritok, oszt neki a közepinek, mint a forgós istennyila!

EMŐKE. *(Megöleli az apját.)* Hiszen nem mondtam, hogy te nem vagy vitéz apácskám. Te is nagy vitéz vagy, hősöknek hőse! És én büszke vagyok reád! De *(ismét lelkesülten)* bocsáss, meg. Atila az egyetlen! A Csodás! Az Isten kiválasztotta! A legdaliásabb! Az országokat törő! Láncokat szakgató! Nemzeteknek sorsát jobbra-balra vető!

CSÁTH. *(Vállat von.)* Hász' azér király az ebatta.

CSÁTHNÉ. Azt mondd, meg akarták ölni?

CSÁTH. Meg azt mint a csirkét!

EMŐKE. *(Mosolyogva.)* Nem fogja őt a fegyver. Emberi kéz őneki nem árthat.

CSÁTH. *(A két gyerekre ordít.)* Nem tudtok felállni! Apátok előtt ülnötök nem illik. *(A két gyerek feláll.)*

CSÁTHNÉ. *(Dsidsiának.)* Mondtam már, hogy szoktasd őket.

DSIDSIA. *(Zéta megjelenéséig a gyerekekhez hajlik és látszik, hogy oktatja őket.)*

EMŐKE. De csak nem az a becsületes képű tudós?...

CSÁTH. Nem az. Vigilász nevű gaz róka. *(Megelégedéssel.)* A tudós az remek ember, az a téntanyaló. Képzeljétek egy rabszolgát küldött nekem ajándéku. Igazán derék ember! *(Kiszól balra.)* Gyere csak be kópé!

DSIDSIA. *(Megrebben.)* Zéta! *(Örvendő szemmel néz rá.)*

II.

ELŐBBIEK, ZÉTA.

ZÉTA. *(Poros ruhában. Belép és mélyen meghajol.)*

EMŐKE. *(Megdöbben és összevont szemöldökkel néz Zétára.)*

CSÁTH. Gyere csak, olvasd el ezt a levelet. *(Szolgáknak.)* Takarodjatok innen! Ne zümmögjétek itt mint a legyek. *(Egyik jóöltözötű szolgának.)* Vidd a két kölyket lovagolni! *(Szolga a gyermekekkel el.)*

III.

CSÁTH, CSÁTHNÉ, EMŐKE, ZÉTA, DSIDSIA.

ZÉTA. *(Olvas.)* Tisztelettel Csáth úrnak. Uram, te a lefolyt napok alatt oly szives voltál hozzám, hogy az úton szüntelen azon gondolkoztam, miképpen viszonzhatnám a jóságodat. Te adtál nekem egy gyönyörű paripát, én meg adok neked egy rabszolgát, akinek még felesztendeje van leszolgálni való. Ez a szolga kincset ér, a memoriája olyan, mint a viasz. Száz különféle számot mondatsz el előtte, utánad mondja. Száz idegen nevet mondatsz el előtte, megtartja a fejében. Tud görögül, latinul és hunul. Jártas a tudomány minden ösvényén. A neve Theofil, de én Zétának neveztem, s erre a névre szokott. Fogadd őt tőlem ajándékul. Tisztelő hived: Priszkosz rhetor.

CSÁTH. *(A combjára csap. Csáthnéhez.)* Ilyen derék ember! *(T. i. Priszkosz.)*

CSÁTHNÉ. Hogy hínak? *(Már hallotta hogyan hívják, de újra kérdi.)*

ZÉTA. Csak Zétának asszonyom.

EMŐKE. *(Hevesen.)* Apám ilyen ajándékot nem szabad elfogadnod!

CSÁTH-CSÁTHNÉ. *(Egyszerre.)* Mért ne volna szabad? *(A szabad szót nem szabad súlyozni.)*

EMŐKE. Ellenkezik a tisztességgel, az emberséggel!

CSÁTH-CSÁTHNÉ. Már hogy ellenkezne! *(Kérem a korrektor és professzor urakat: szándékosan irtam így: ellenkezne.)* Micsoda beszéd ez! *(Nem a beszéden a súly, hanem ezen a szón: Micsoda.)*

EMŐKE. Vissza kell küldened! Lám ők is vissza küldték a paripákat! Harmincnál több paripát ajándékoztatok a követeknek, csak kettőt tartottak meg.

CSÁTH. Más a ló és más az ember. *(Zétának.)* Mi van a kezében?

ZÉTA. A pénzem. *(Átnyújtja erszényben.)*

CSÁTHNÉ. *(Mohón átveszi.)* Aranyak! *(Ovakodjunk a tulzástól! Semmi reszketés, semmi erszénysimogatás. Elég egy szemvillantás.)*

EMŐKE. *(Szinte fuldokolva.)* Apám, ezt a pénzt a királyné adta a görögnek!

CSÁTH. Bánom is én, akárki adta neki!

CSÁTHNÉ. Ami a rabé, az a gazdájáé.

EMŐKE. *(Nagy felindulással.)* Bocsássatok meg, de szégyellem magamat. *(Elmegy be a házba.)*

CSÁTHNÉ. Mi lelte a lányodat?

CSÁTH. *(Nyugtalanul a feleségéhez.)* Hát itt van ez a leány. *(Dsidsia.)* Ez senem tanult, senem mivelt. Vadártatlan, amint az Isten megteremtette. Hát mondja meg ez, hogy mi az illő?

DSIDSIA. Én azt gondolom, hogy nem illő vissza küldeni, de rabul sem illő tartani, mivel hogy tudós és úri nevelésű.

CSÁTHNÉ. Dehogynem: majd az ölembe ültetem, oszt úgy etetem kis kanállal. Rab, rab! Egyik eb, a másik kutya. *(Dsidsiának.)* Gyere, hozd be azt a holmit. *(El Dsidsiával.)*

IV.

CSÁTH, ZÉTA, később CSOKONA.

CSÁTH. *(Gondolkozva néz Zétára.)* Hát mit gondolsz, mivel lehetsz te hasznos a háznál?

ZÉTA. *(Válaszra készen.)* Két kedves fiacskád vagyon uram. Nem láttam, hogy nevelőjük volna...

CSÁTH. *(Csodálkozva.)* Nevelőjük? Hát nincsenek ezek nevelve? *(Kikiált balra.)* Csokona!

CSOKONA. *(Öreg rab, kulcsár. Bejön.)* Parancsolj uram!

CSÁTH. Nézd: egy rabot kaptam. Azon tanácskozunk, hogy mire alkalmazzuk?

CSOKONA. *(Szótlatlanul végignézi Zétát; a karját és lábizmait műértően tapogatja. Aztán megszólal Csáthhoz.)* A ház körül, vagy a mezőn adjunk neki dógot?

ZÉTA. *(Ijedten.)* A ház körül hasznosabb lehetek.

CSOKONA. Hát lássuk: mit tudsz!

CSÁTH. Azt mondja, hogy a gyermekeimet tudná nevelni.

CSOKONA. Hát mink nem neveljük őket? *(A következőkben Csokona csupán arcjátékkal másolja a gazda viselkedéseit.)*

ZÉTA. Lelkileg is kell nevelni. Tanítani kell őket még zsenge korukban. A két kis gyermek igen okosnak látszik.

CSÁTH. Dehát mi az Isten fekete csudájára akarod őket tanítani?

ZÉTA. Először is írni olvasni.

CSÁTH. Bolond vagy te legény! nem látod, hogy én gazdag ember vagyok! Annyi íródeákot tarthatok, amennyi tetszik.

CSOKONA. Az úr csak nem piszkolja az ujját téntával!

ZÉTA. Hát akkor a matematikára.

CSÁTH. Hát am mi a csuda?

ZÉTA. A számolás tudománya uram...

CSÁTH. Mire való az? Én sohse olvastam meg a barmaimat, lovaimat, mégis tüstént meg látom, ha tehén vagy ló hiányzik. Az apróság is hol több, hol kevesebb. Mit számolgassuk? Arra való a kulcsár. *(Rámutat Csokonára.)*

CSOKONA. Én tartom azt számon. Pedig lásd én is csak babon számolok, meg rovással.

CSÁTH. Hát még mit akarsz tanítani?

ZÉTA. *(Kétségbeesett hévvel.)* Geografiát, historiát, filozofiát, retorikát...

CSÁTH. Ne beszélj én velem görögül!

ZÉTA. A geografia a földnek ismerete uram. Az embernek tudnia kell: hol milyen ország vagyon? milyen nép lakik benne?

CSÁTH. Királynak való tudomány ez. A nép oda megyen ahova a király vezeti. A fő az, hogy füves helyen lakjunk.

CSOKONA. Mer a marha nem szárnyas állat.

CSÁTH. Hát még mi van?

ZÉTA. A historia, vagyis történelem. Ez arról beszél, hogy akik előttünk éltek, miféle emberek voltak? Minő királyok kormányozták őket? Mik voltak a küzdelmeik?

CSÁTH. Ez a regösök dolga, meg a hegedösöké. Az én fiaim nem szorultak arra, hogy ezt tanulgassák. Ha épp történelemre fordul a kedvök, hivatnak egy-két regőst, oszt elénekeltetik velök, hogy hogy vót, mint vót? Hát még mi van?

ZÉTA. *(Szinte hebegve.)* A filozofia, vagyis bölcsesség tudománya. A hét görög bölcs. Különösen Plátó, Arisztotelesz, Szokratesz, Epiktétosz.

CSÁTH. *(Vidáman.)* Vigye el őket a görög ördög! Én nem tanultam bölcsességet, mégis okos ember vagyok. *(A zsebéből pénzt markol ki.)* Itt a bölcsesség fiam! Vót-e annak a hét görög bölcsnek ennyi pénze? *(Lenéző humorral.)* Hát még mit tudsz?

ZÉTA. *(Lehajtja a fejét. Hallgat.)*

CSÁTH. *(Fölkel.)* No szerencse, hogy elfogyott az a sok tudomány! Már kezdett a fejem szédülni. Öreg, majd te megtalálod, hogy mire alkalmas. *(El, be a házba.)*

ZÉTA. *(Meghajolva marad Csáth-felé míg az ki nem lép.)*

CSOKONA. *(Nem hajol meg. Mikor már Csáth elment.)* Hát lovat vakarni tudsz-e? *(Nem gúnyosan kérdi, hanem a maga foglalkozásának komolyságával.)*

ZÉTA. *(Kisvártatva. Búsan.)* Nem!

CSOKONA. Hát marhát etetni?

ZÉTA. Nem.

CSOKONA. *(Növekvő bosszúsággal, s a kérdések között kis várakozással.)* Hát söprűt kötni? Hát kaszálni? Hát kosarat fonni? Hát tehenet fejni? Szecskát vágni se tudsz? *(A karját egybe fonva. A fejét csóválva.)* No még ilyen számár emberrel se beszéltem soha életemben.

ZÉTA. Kérlek ne haragudj reám. Engedelmes szolgád leszek. De nem éltem eddig barmok között. Meg fogom szokni. Kérlek légy türelmes.

V.

ELŐBBIEK, EMŐKE.

EMŐKE. *(Jön jobbról a házból. Amint kilép nyugodt és kedvetlen hangon.)* Bátyó, a paripámat.

CSOKONA. Hozom kisasszonykám. *(Sietve a jobbháttéren el.)*

EMŐKE. *(Szinte megrohanja Zétát.)* Mért jöttél vissza?

ZÉTA. *(Egyszerűen.)* Ugy kérdezed ezt kisasszonyom, mintha valami nagy ok volna, hogy kerüljem ezt a várost. Itt óhajtottam élni. Visszajöttem. Mi bűn van ebben?

EMŐKE. *(Ingerülten.)* Nem azt mondtad-e, hogy szabados vagy? Hazudtál?

ZÉTA. *(Nyugodtan.)* Nem.

EMŐKE. Hát ha szabados vagy, hogy ajándékozhatott el a gazdád?

ZÉTA. Nem ajándékozott el.

EMŐKE. A levél azt mondja.

ZÉTA. A levelet én irtam.

EMŐKE. *(Egy lépést hátra tántorodik, kis szünet. Összecsapja a kezét.)* De hát miért tetted ezt?!

ZÉTA. *(Most már érzéssel.)* Mikor haza indultunk, még egyszer látni óhajtottalak. A nap már nyugvóban volt. És én idejöttem. Itt járkáltam a ház körül, hogy még egyszer lássam kedves arcodat.

EMŐKE. *(Kedvetlenül megrándul.)*

ZÉTA. De hiába néztem az erkélyre, hiába néztem az ablakokra. Végre egyszer az emeleten mintha egy kezet pillantottam volna meg, egy ellebbenő fehér kezet, s ugyanabban a pillanatban egy rózsza hullott le onnan a lábam elé. *(Kéblébe nyúl.)* Azért jöttem vissza, hogy megkérdezzem, te adtad-e ezt a rózsát?

EMŐKE. *(Haraggal.)* Vakmerő! Hogy mersz ilyet gondolni rólam! *(Fölemeli a korbácsot.)*

ZÉTA. *(Lecsüggeszti a fejét.)* Csak üss meg. Hiszen rab vagyok. *(Kis szünet.)* Már átléptük a határt, mikor ezt a levelet megírtani, és visszatértem. A határon éppen szökevényeket szögeztek keresztre. Láttam a kinlódásukat. Hallottam a nyöszörgésüket. Még vissza fordulhattam volna. De ennek a rózsának az illata oly édes volt... *(Más hangon, egyszerűen.)* Aztán három hétig jöttem gyalog.

EMŐKE. Elég a sértegetésből! Én nem jogosítottalak fel egy pillantással sem arra, hogy ily orcátlan remények irányozzák a tetteidet!

ZÉTA. *(Búsan a fejét lecsüggesztve.)* Nem kértem tőled semmit. Nem mondtam semmit. Most már nem is remélek semmit. *(Kis szünet, a fejét fölemeli.)* De azt meg nem tilthatod, hogy rád ne nézzek. Nekem elég ha látlak. Nézni fogom a nyomodat is, amit a porban hátrahagysz. És mikor mellettem elmégy, boldogan szívom be a ruhád illatát. *(Ha ezeket a mondatokat a színész elsiet, nem érti át a helyzetet sem ő, sem a közönség.)*

EMŐKE. Hallgass! Nem tűröm, hogy folytasd! A gondolat is fellázít, hogy egy ilyen semmi ember, egy ilyen rabszolga, reám meri vetni a szemét! Nem foglak túrni a háznál! Megmondom apámnak! Megmondom, hogy hamisítottad a levelet és, hogy alattomos vakmerőséggel övezted magadra a szolga-láncot. Én szelidnek látszom. De tudd meg, hogy tigris vagyok! *(Lesújtó pillantással, a dühtől szinte reszketve.)* Tigris vagyok!

ZÉTA. *(A lemondás bús hangján.)* Itt jó atyád. Mondd meg neki. Ha gyűlölsz engem, inkább ma pusztuljak el, mint holnap.

VI.

ELŐBBIEK, CSÁTH, CSOKONA.

CSÁTH. *(Jobbról kilép.)*

CSOKONA. *(Ugyanezen pillanatban lép be balról és kézzel jelzi, hogy itt a paripa.)*

CSÁTH. *(Emőkének.)* No mit akarsz mondani?

EMŐKE. *(Szemét lesütve áll. Kis várakozás. Hirtelen felveti a fejét. Mosolyogva.)* Éppen jó, hogy jössz atyuskám. Akarsz-e ma olyan kedves lenni, hogy felsegítesz a lóra?

CSÁTH. *(Emőke orcáját veregetve.)* Hát hogyan te kis cica!

EMŐKE. *(A karjába ölti a kezét és jobbra el.)*

ZÉTA. *(Kővéváltan néz utánok.)*

VÁLTOZÁS.

Ugyanaz a hely, de a háttérben nagy bőrsátor áll. Az ajtók előtt nyitott bőrládák.

Oldalt jobbról egy szép-mívű embermagasságu alabastrom váza áll.

A távolban látszó palotát hó fedi. A magasból is jégcsapok függenek, amelyek azonban a rájuk sütő napfénytől aranyszínűek, s átlátszók mint az üveg. (Ez a megjegyzés a színházi festőknek szól, akik jégcsapoknak az aggteleki barlang sajtkéreg-színű függvényeit szokták megfesteni.)

I.

ZÉTA, CSOKONA. A háttérben DSIDSIA a két gyermekkel. RABSZOLGÁK (kik ládába pakolnak.) (Mindnyájan állatbőrből készült szőrös téli ruhában.) A távolban idegen fegyveres népek menete. Fantasztikus alakok. (Bővebb leírásuk a regényben.) Jobbról balra haladnak.

CSOKONA. *(Egy rabszolgának.)* A nyilat ebbe a ládába tedd. Ne szorosan, mert a tolla meggyűrődik.

1. RAB. *(A menetre tekintve.)* Már két hónapja árad ide a nép a világ minden részéből. Meddig tart még?

CSOKONA. *(Kikiált a sátorhoz.)* A sátort bontsátok és rakjátok szekérre!

RABOK. *(Túlról lebontják a sátort.)*

2. RABSZOLGA. Ha vége szakad egy percre, követi új nép.

3. RABSZOLGA. Ni ezeknek milyen szarvuk van!

CSOKONA. Ne pápogjatok! Azt a vaddisznóbőr köntöst ide tedd legföül!

ZÉTA. *(Az apró tömlőkből egyet fölemel.)* Hát e mi a csuda Csokona bácsi?

CSOKONA. Bor van abban öcsém, piros. Mikor csatára virradtok, egy-egy ilyen tömlőcskét az urad nyerge kápájába akassz.

ZÉTA. Dejszen akasztok én a magaméba is.

CSOKONA. Azt oda köll rakni a tarhonyás ládába. Legföül azt is.

(A rabok egy része ládákat visz ki.)

(Zéta is visz egy ládát.)

II.

HUN FEGYVERES, DSIDSIA, NÉHÁNY RAB.

(Balról jön s belép az útról.)

HUN FEGYVERES. Te leány! Egy asszony-rabtársadtól hallottam, hogy neked valami bűvös szered vagyon.

DSIDSIA. *(Ijedten teszi a mellére a kezét.)* Nem tudom miről beszélsz.

HUN. Hogy te a nyakadban hordasz valami bűvös szert, aminek ereje vagyon.

DSIDSIA. Hogy tudod? Én nem szóltam erről senkinek.

HUN. Egy asszony-rabtársadtól hallottam.

DSIDSIA. Hát igaz. De ne beszélj róla senkinek. Mert egyetlen értékem. Anyámtól maradt rám. Szent Pál apostol hajából van benne egy szál. *(Kivonja a kebléből a gyöngyöt.)* Amig ezt viselem ártalom nem érhet. Meg akarod tán érinteni? Ugyan eredj, iszen te nem vagy körösz-tény.

HUN. Hát hunnak nem hasznos?

DSIDSIA. *(Vállat von.)* Szent Pál a pogányok apostola volt. *(A tüdő hangján mondja.)*

HUN. Hát bizonyos, hogy hasznos!

DSIDSIA. Mit akarsz vele? Én ettől úgyse válok meg. Haldokló anyámtól kaptam.

HUN. És nem ért ártalom, mióta viseled?

DSIDSIA. Már, hogy ért volna? Mondom, hogy egy szentnek a haja van benne.

HUN. *(Pénzt vesz elő a táskájából.)* Te leány! Tudod, hogy háboruba megyünk...

DSIDSIA. Nincs annyi kincsed!

HUN. Ennyi pénzen meg is válthatod magadat a rabságtól.

DSIDSIA. Ha százszor annyit adnál, meg még százszor annyit, akkor se. Ugyan, hogy gondolsz ilyet! *(Ott hagyná, jobbfelé megy.)*

HUN. Te leány! Te! *(Utána megy. Keze mozdulataiból látszik, hogy szeretné megvenni a talizmánt. Dsidsia nem adja.)*

ZÉTA. *(Visszatér.)* Hát oszt hol hálok én öreg?

CSOKONA. Mindig itt a sátor ernyője alatt. Egyfelől alszik a lovász, másfelől te. Az ágy csak egy bőrlepel. Felkapcsolod. *(Tovább rendezkednek.)*

HUN. *(Dsidsiának boszusan.)* Nincs neked eszed!

CSÁTH. *(Jön balról. A hunhoz.)* Nem tágulsz onnan te! Még leütöd azt az edényt!

HUN. *(Boszusan távozik balra.)*

III.

ELŐBBIEK, CSÁTH.

CSÁTH. *(A rakodóknak.)* Várjatok. *(A fegyverek közt válogatva, Zétához.)* Ez a dolmány a tiéd. *(Harci bőrdolmányt vet neki.)* Három csatában volt ez rajtam.

ZÉTA. *(Örömmel.)* Köszönöm.

CSÁTH. Ez a kard is a tiéd.

ZÉTA. *(Nagyobb örömmel.)* Köszönöm.

CSÁTH. Ezt a lándzsát, ezt az ijját is neked adom. Ezt a sisakot is.

ZÉTA. *(Örömmel kap az ajándékokon.)* Köszönöm uram, köszönöm. *(Próbálgatja az ajándékokat, a kardot magára köti. A sisakot fejére, puzdrát a baljára, ijját a vállára teszi.)*

CSÁTH. *(A vázára mutat. Boszusan.)* Ezt az edényt minek hoztátok ki? Nem tudjátok-e, hogy ezer lónál is többet ér!

CSOKONA. Éppen azért hoztuk ki uram, hogy össze ne törjön a nagy forgolódásban. Mer a fegyvertárban volt.

CSÁTH. Nohát vissza vigyétek! Tudod, hogy ezt még apám szerezte. A perzsa király kincstárából való. Ugy vigyázzatok rá, mint szemetek fényére!

CSOKONA. Azonnal visszavitetem uram.

IV.

ELŐBBIEK, TÁLTOS. *(balról jön)* Majd NIGRÓ.

CSÁTH. Mit akarsz papom?

TÁLTOS. *(Bokáig érő fekete atilla. A fején félméter magas fekete süveg, amelynek azonban széle nincsen, a teteje gömbölyű mint a mai keménykalapoké. A süveg tele van aggatva különféle apró fityegővel, főképpen emberi és állati fogakkal, pénzzel, apró láncokkal. Hóna alatt fekete könyv. Méltóságos agg.)* A nagyasszony hivatott.

CSÁTH. Jóslatért?

TÁLTOS. Azért.

CSÁTH. Jó. *(Fenyegetőn.)* De ha énnekem halálomat mered jósolni, akkor csak mingyárt jósold hozzá a magad halálát is!

TÁLTOS. *(Komolyan.)* Ne tréfálj uram az égi tudománnyal.

CSÁTH. Hát legalább azt ígérd meg, hogy ha rossz jelet látsz, hallgatsz. Nekem aztán külön elmondhatod. *(Be a házba.)*

TÁLTOS. Azt megtehetem. *(Be Csáth után a házba.)*

NIGRÓ. *(Bejön.)*

CSOKONA. *(A raboknak.)* No most már hozzátok a ládákat a szekérre. *(A vázát a faltól kijebb teszi.)* Ezt meg aztán amint vissza jövünk, betesszük megint a fegyvertárba. *(El balra.)*

RABOK. *(Utána mennek. Mig minden eltisztul, a távolból egyes kürtök rövid jelszólammal hangzanak. A hadimenet megszűnik.)*

V.

NIGRÓ, ZÉTA, TULIPÁN.

NIGRÓ. *(A hátán egy köteg nyíl, a kezében fazék. Balról jobbra halad. Zétánál megáll. Te! Csak nem ment el az eszed?)*

TULIPÁN. *(Jön.)* *(Sánta közrendű vénleány. Kulacs van nála és a hóna alatt kerek bőrpajzs.)*

NIGRÓ. Barátom, micsoda szép leány jön.

TULIPÁN. *(Megáll.)*

NIGRÓ. Becsületemre nem láttam ily gyönyörű hun szüzet, mióta a Tisza vizét iszom! Hová sétálsz galambocskám?

TULIPÁN. Apámnak viszek bort meg ezt a paizsat.

NIGRÓ. Bort? Talán mézet akarsz mondani? A virág keblén csak méz lehet.

TULIPÁN. De bor ez mégis. Az útra vettem neki.

NIGRÓ. Nem vagyok szomjas, mert ihol a friss tehén tej, bele se kóstoltam, de ha ilyen szép lány kínálna meg egy korty borral, meginnám, ha méreg volna is.

TULIPÁN. Hát iszen ihatsz belőle. Hogy hínak?

NIGRÓ. Nigrónak. *(Iszik.)* Hát téged gyönyörűm? *(Iszik.)*

TULIPÁN. Engem Tulipánnak.

NIGRÓ. Az is vagy galambom, eleven tulipán! Igyál te is az én tejemből. *(Iszik.)*

TULIPÁN. *(Iszik.)* Hallod elég lesz már.

NIGRÓ. Amit te adsz lelkem szép álma te, oly jól esik nekem, mint a harmat a száraz földnek. Napsugár az éjnek! *(Iszik.)*

TULIPÁN. *(Elrántja a kulacsot.)* De az ördög gyomrozzon meg... *(Rázza a kulacsot.)* Oh, hogy a görcs... Oh, hogy az istennyila! *(Boszusan el.)*

VI.

NIGRÓ, ZÉTA.

NIGRÓ. *(A száját törülgetve.)* Lótejet adtam neki! *(Zétához.)* Te! csak nem ment vissza az eszed Konstantinoszba?

ZÉTA. Mért?

NIGRÓ. Hát hogy ilyen egészségtelen vállalkozásba bocsátkozol.

ZÉTA. Micsoda egészségtelen vállalkozásról beszélsz?

NIGRÓ. Látom, hogy hadba indulsz.

ZÉTA. Az nem nekem egészségtelen, hanem azoknak, akik majd szembe kerülnek velem.

NIGRÓ. Jobb, ha betegséget színlelsz!

ZÉTA. Nekem szabadság kell!

NIGRÓ. Inkább vagyok rab eleven bőrben, mintsem odamenjek, ahol a csontot puhítják. Brr! Nem jó mulatság!

ZÉTA. A lelkemet nem ölhetik meg a harcban se.

NIGRÓ. A pénz a fő pajtás, a pénz, nem a lélek! Aztán az egészség! Hát sok szerencsét pajtás! *(Kezet nyújt.)* Már én csak inkább itthon ülök a bogrács mellett! *(El.)*

ZÉTA. *(Közönbösen.)* Köszönöm.

VII.

ZÉTA. DSIDSIA.

DSIDSIA. *(Búsan.)* Örülsz, hogy elmegy?

ZÉTA. *(A fegyvereit igazgatva.)* Hogyne örülnék. Csak nem gondolod, hogy örökké rab maradok? Elég volt ez az ősz, meg ez a tél.

DSIDSIA. Ugy-e ki akarsz jutni az országból.

ZÉTA. Azt gondolod, hogy megszököm? Megszökni? Én, mikor kardot foghatok? Mikor a kardom hegyén a szabadság, a vagyon, a boldogság?

DSIDSIA. A télen disznót öltünk, irtózva elfordultál.

ZÉTA. Csatában másképp érez az ember. Engem akarnak majd megölni mindenfelől, és én akkor *(hősi mozdulattal)* ütök!

DSIDSIA. *(Tartózkodással.)* Nem avatkoztam az ügyedbe soha, de azt gondolom, nem lehetnek olyan reményeid...

ZÉTA. *(Haragos pillantással. Az öklével mozdulatot téve.)* Hogy mersz arról szólni! *(Enyhültebben.)* Jól van no, ne félj.

DSIDSIA. Kétszer se beszélt veled.

ZÉTA. Majd ha úr leszek, minden másképpen lesz. A gazdag embernek kedves az arca. A gazdag ember rakott fa, melyre a madár is mosolyogva néz.

DSIDSIA. *(Érzéssel.)* Szerencsétlenül is járhatsz.

ZÉTA. *(Könnyen.)* Az is lehet. De lehetek-e szerencsétlenebb mint eddig voltam? A koporsó nem olyan nehéz, mint, mint a rablánc. *(Hosszú, nehéz lándzsát vesz fel a földről. Ellágyuló hangon.)* Te jó leány vagy Dsidsia! A télen mikor beteg voltam, a te kezéd hűsítette a homlokomat. Bocsáss meg, hogy olyan zord és hideg voltam hozzád. *(Kezet nyújt.)*

DSIDSIA. *(Meghatottan.)* Köszönöm, hogy így beszélsz velem. Mikor először láttalak, valami különös sejtelem dobbantotta meg a szívemet. Azon az éjjelen anyám megjelent álmomban és téged vezetett kézenfogva hozzám. És azt mondta: Leányom ez az!

ZÉTA. Álom, bolondság, képzelődés.

DSIDSIA. A következő napon búcsuztál. Este volt. Én arra gondoltam, hogy valamit leejtek. Ha fölveszed, beteljesül az álom, ha föl nem veszed, mindennek vége.

ZÉTA. *(Megrándul.)*

DSIDSIA. Egy rózsa volt a kezemben. Megcsókoltam... megcsókoltam és a lábadohoz ejtettem.

ZÉTA. *(Keserű felindulással.)* Te dobtad le a rózsát?!

DSIDSIA. *(Félve igent int.)*

ZÉTA. Oh te nyomorult! Te ördögök eszköze! Ez a rózsa őrijített meg engem. *(Kínosan kacag.)* És te adtad! Te hamupipőke! Én én a halál mézarszékébe készülök! A vágóhidra! A rózsáért! A rózsáért, amit ő adott! Vessz el hát nyomorult, ha engem megöltél elevenen! *(Megrohanja.)* Vessz el! Megölöm benned még a lelket is! *(Rohantában eldönti vagy a dárdával elüti a vázát, mely nagy csörömpöléssel összetörik.)*

DSIDSIA. *(Elrohan és féloldalt a szegletbe lapul. Egyik kezét védőn tartja maga elé.)*

VIII.

ELŐBBIEK. RABOK. CSOKONA.

Később CSÁTH, CSÁTHNÉ, EMŐKE, TÁLTOS, CSÁTH-FIÚK.

MIND. A váza! A váza eltört!

ZÉTA. *(Megdermedten bámul a vázára.)*

CSÁTHNÉ. *(Jajveszékelve kirohan.)* A váza! A váza! Jaj odavan a gyönyörű edény!

CSÁTH. *(Kirohan hajadon fővel.)* Kit gyilkoljak meg? *(Törét előrántja s keresőn pillant, de Zétán áll meg a szeme.)*

TÁLTOS. *(Kijön.)*

DSIDSIA. *(Közéjük térdel.)* Én voltam! Én! *(előre lép és a keze mozdulata védő, de sokkal távolabb áll Csáthtól, hogysem az megláthatná.)*

CSÁTH-FIÚK. *(Csáth két gyermeke berohan s védőn öleli át Dsidsiát.)* Ne bánts apám!

EMŐKE. *(Dsidsia és Csáth közé áll. Gyöngéden.)* Ne bánts apám!

CSÁTH. *(Dühösen földhöz csapja a törét.)* Hát egyen meg a kutya! Kártevő, lelketlen gazok!

CSÁTHNÉ. Szeles bolond! Ostoba motola! Pusztulj a szemem előtt, mert kitépem a hajadat! *(Neki rohan.)*

DSIDSIA. *(A két gyermektől takarva ül a földön. Aztán, hogy Emőke is eltolja az anyját, Dsidsia a sarokba húzódik.)*

ZÉTA *(a földre bámulva áll.)* *(Csokona és a Rabok összeszedik a cserepeket.)*

CSÁTH. *(A táltoshoz.)* No ha ez se rossz jel! Ez jelképezi, hogy az én lelkem edénye is így hull széjjel.

CSÁTHNÉ. *(A táltos szavát várja aggódva.)*

(Harcosok menete.)

TÁLTOS. *(A fejét rázza.)* Amit a könyv mond, *(rácsap a könyvre.)* az a biztos. S ha éppen ezt tekinted jelnek; hát ez annak a jele, hogy még ennél is értékesebb kincsekkel térsz haza. Ez csak helyet csinált azoknak.

(Kürt szó a távolból.)

CSÁTH. *(A kürt felé hallgat.)* Atila kürtje szól. Köszönöm táltos, bizom benned. Ha a jeleid beválnak, aranyba foglaltatlak.

TÁLTOS. Sohse csalódtam. *(El balra.)*

CSÁTH. *(Csokonához.)* Minden rendben van?

CSOKONA. A szekér már el is indult, uram.

ZÉTA. *(Fátyolos hangon, komoran.)* A lovak is itt állnak, uram.

CSÁTH. *(Kipillant. Zétának.)* A hevedert szorítsd meg.

ZÉTA. *(El amerre Csáth pillantott.)*

CSÁTH. No asszony, hát a süvegemet! S meleg bort! És aztán búcsuzzunk. A gyermekek! Gyertek aranyosaim, búcsuzzunk! *(Felöleli a kisebbet.)* Búcsuzzunk atyuskától! *(El a házba.)*

(A menet megszűnik)

IX.

EMŐKE. DSIDSIA.

DSIDSIA. *(A bal előtérben.)* Mit jósolt a táltos? *(Szeme Emőke arcán van folyton.)*

EMŐKE. *(Félvállról, nyugodtan.)* Jót.

DSIDSIA. *(Aggódva.)* Az úr kíséretéről nem szólt?

EMŐKE. *(Nyugodtan. Annélkül, hogy Dsidsiára ránézne.)* Zéta nem tér vissza többé...

DSIDSIA. *(Szinte kiáltva.)* Meghal?

EMŐKE. *(Szárazon, annélkül, hogy Dsidsiára ránézne.)* Meg.

DSIDSIA. *(Szinte fuldokolva.)* Ezt mondta a táltos? Határozottan mondta? Micsoda szóval mondta?

EMŐKE. *(Most már Dsidsiához fordulva, egyszerűen.)* A táltos ezt mondta: Hétszer vág hozzád a halál, de sujtása csak az árnyékodat választja el tőled. *(Elfordul, mintha beindulna a házba.)*

DSIDSIA. És te engeded, hogy Zéta elmenjen? Engeded, hogy Zéta elpusztuljon?

EMŐKE. *(Megfordul. Merően néz Dsidsiára. Kis szünet után.)* Én intézem-e az atyám ügyeit? Én rendelem-e, hogy ki kísérje őt el?

DSIDSIA. *(Lobogva.)* De nem érted megyen-e? Nem te vagy-e az oka, ha meghal?

EMŐKE. *(Sértődötten.)* Én?

DSIDSIA. Nem félsz-e, hogy meg fog jelenni álmaidban! és vérző sebére mutat... Neked köszönhetem!

EMŐKE. *(Villámló szemmel.)* Megörültél-e?

DSIDSIA. *(Visszafojtott sirással, a kezét tördelve.)* Emberek vagyunk, mindnyájan emberek vagyunk! Ha gyűlölöd őt, más hidon is eltávolíthatod, ha szereted őt, más hidon is magadhoz vezetheted!

EMŐKE. *(Toppant.)* Velem mersz-e így beszélni te nyomorult féreg! Megfeledkezel-e arról, hogy te csak egy házi állat vagy! Hitvány rabszolga! *(A kezét arculütésre emeli.)* Rongy!

DSIDSIA. *(Térdre esik és arcát a kezébe takarva sir.)*

(Hosszu szünet.)

EMŐKE. *(Büszkén az ajtóig megy. Ott habozva megáll és lassan visszatér. Meglágyult hangon.)* Mi lelt téged? Nem is sejtettem eddig, hogy Zéta neked valakid. Lásd én nem tehetek arról, hogy ő bolond. De honnan tudod? Kilested a titkát? Az ő titka. Nem az enyém. No ne sirj. *(Letörli Dsidsia könnyeit.)* Én nem ereszkedhettem, nem süllyedhettem le annyira, hogy vele szóba álljak, de meg érthette volna a hidegségemből. No ne sirj. *(Féltérdre ereszkedik és megöleli.)* Ne sirj. *(Megcsókolja az arcát. Hosszu szünet.)* Aztán nem is bizonyos, hogy meghal.

DSIDSIA. *(Sirva.)* Oh bizonyos!

EMŐKE. Nem. A táltosok mindenféle bolondságot beszélnek. No ne haragudj rám. Nem bírom elviselni, hogy bárki is gyűlöljön. *(Megöleli Dsidsiát.)* Mondd meg neki, hogy ne énrám gondoljon a távolban, hanem tereád. Nem haragszol rám, ugy-e nem haragszol?

DSIDSIA. *(Nemet int és kezet csókol.)*

EMŐKE. *(Megcsókolja és bemegy a házba.)*

DSIDSIA. *(Az ajtóig kíséri Emőkét.)*

X.

DSIDSIA. ZÉTA. KÉT FEGYVERES HUN.

(Két fegyveres hun zászlót hoz, egyik pirosat, másik zöldet. A zöld nincs kibontva. Letámasztják jobbközépen a falhoz. A zászlónknak úgy kell függeniök, hogy a jobb előtérben fülkeszerű hely maradjon.)

A kürt közelebb szólal meg.

ZÉTA. *(Halálsápadtan tér vissza. A zöld zászlónak.)* Miért nem bontod ki azt a lobogót?
(Egy rántással lebocsátja a zöld zászlót.)

(A két hun el.)

DSIDSIA. *(Leoldja nyakáról a talizmánt.)* Kérlek ne gyűlölj e szent pillanatban, mikor a halál mezejére indulsz.

ZÉTA. *(Ránéz féloldalt nyugodtan, komoran.)*

DSIDSIA. Kérlek engedd, hogy a nyakadba tegyem. *(Nyakába övezi, s a talizmán gyöngyét kezébe véve megcsókolja, aztán bedugja Zéta kebelébe.)*

ZÉTA. *(Komoran áll s néz maga elé, mintha nem is tudná, mi történik vele.)*

DSIDSIA. *(Oldalt áll alázatosan, mintha szót várna Zétától.)*

EMŐKE. *(Hangja a házból.)* Dsidsia! Jer be! *(kilép)* Apám meg akar békülni veled, mielőtt elmenne. Jöjjön be Uzura is meg Ladán.

DSIDSIA. *(Besiet.)*

EMŐKE. *(Téli zöldet tűz a zászlókra.)*

ZÉTA. *(Eddig arccal a nézőtérnek állt. Most Emőkéhez fordul.) (Búsan.)* Kisasszonyom.

EMŐKE. *(Abba hagyja a tűzést és Zétához fordul, nyugodtan a szemébe nézve.)*

ZÉTA. Egy éve élek itten, s még csak azt se tudom: gyűlölsz-e engem, vagy csak közömbös vagy? *(Mind a ketten úgy állanak, hogy a nagy zöld zászló takarja őket a háttér felől. A nézőket ne nyugtalanítsa a meglepetés veszedelmének szembeötlő eshetősége.)*

EMŐKE. *(Egyszerűen.)* Nem gyűlöllek Zéta.

ZÉTA. Nem mondhatod, hogy csak szólni is merem, ha nem kérdeztél. Testemet elajándékoztam atyádnak. Rab vagyok, de a szívemnek nem parancsolhat senki. Köszönöm, hogy nem árultál el.

EMŐKE. *(Vállat von.)* Szegény Zéta, mért cselekedhettem volna azt? Valahányszor rád pillantottam, minden gondolatom rajtad sajnálkozott. *(A rajtad-on a hangsúly.)*

ZÉTA. *(Meghatottan.)* Ha ezt tudtam volna kisasszonyom... De te kisasszonyom, mint a becsukott kincses láda, olyan vagy. Senki se tudja mi rejlik benned? Kérlek, engedj meg egy bizalmas szót...

EMŐKE. *(Bólint, és várakozással néz Zétára.)*

ZÉTA. *(Kis küzdelem után.)* Ha visszatérek, s olyan állapotba jutok, mint Szabad-Görög... remélhetem-e, hogy... szívesen beszélsz velem?

EMŐKE. *(Kis szünet után.)* Ha visszatérsz is, ígérni nem ígérhetek semmit, Zéta.

ZÉTA. *(Fájdalmasan.)* Semmit sem ígérhetsz?

EMŐKE. Jó fiúnak tartalak, *(Vállat von s Zétára néz)* de e pillanatban oly messze állsz tőlem, hogy nem tudom elképzelni se... *(Zétára nézve a részvét hangján.)* De ha nem térsz vissza... *(Kis szünet.)* Ha nem térnél vissza...

ZÉTA. *(Egyszerűen.)* Meghalok érted, s nincs tovább.

EMŐKE. Arra az esetre hát... *(A szavakat egyenkint ejtve s az arcát felemelve.)* megcsókolhatod az arcomat. *(A hangból ki kell érződnie, hogy az engedmény nem szerelmi, hanem csak lelki jószágból való.)*

ZÉTA. *(Az öröm megrezzenésével hozzálép és hosszan odatapasztja az ajkát Emőke arcához, miközben átöleli.)*

EMŐKE. *(A szemét lehunyva engedi, hogy Zéta a keblére vonja és mégegyszer megcsókolja.)*
(A távolban induló zene szólal meg. Pillanatról pillanatra erősebb. Tart a felvonás végéig. Kürtök harsognak mindenfelől, először távol, aztán mindig közelebb.)

EMŐKE. *(Kibontakozik és a haját igazítja lassu mozdulattal.)*

ZÉTA. *(Elbűvölten nézi.)*

XI.

ELŐBBIEK. CSÁTH a családjától kísérvé, DSIDSIA. RABSZOLGÁK.

(Rabszolgák tolonganak a színre. A háttér is megtelik menetelő lovasokkal. Csáth családjától kísérvé kilép a házból.)

CSÁTH. *(Rabszolgákhoz.)* Bocsássatok meg, ha valamelyiteknek vétettem. Téged megbotoztattalak Ladán. Bocsáss meg érte. Téged felpofoztalak. Ne haragudjál. Téged megrugtalak. Ne kívánj rám rosszat. *(Szólítottakkal kezét fog.)* Kérlek, ne haragudjon rám egyitek se.

RABSZOLGÁK. *(Hálás elérzékenyült arccal.)* Oh uram! Megérdemeltük. Jó uram!

(A szín zsufolásig megtelik néppel, menetelő lovasokkal, kik mind más-más harci ruhában vannak. A zászlókat másik két hun ragadja fel. A piros és zöld zászló közé egy fehér kerül. Csáth a családját egyenkint ölelgeti, legtöbbször a gyermekeit csókolgatja.)

A HÁZ RABSZOLGÁI. *(Mind előtolonganak.)* Isten áldja meg uram! Isten oltalmazza a veszedelmekben! Isten hozza vissza! *(Mind csókolják Csáth kezét és köntöse alját.)* *(A jelenet az előtérben meleg és benső legyen.)*

ZÉTA. *(Előre megy a menetig s ott visszafordulva Emőkére méláz.)*

EMŐKE. *(Nem néz többé Zétára.)*

DSIDSIA. *(Egyik kezében a gyermeket tartja. A másikkal siró szemét takarja.)*

Nagy folytonos zajgás.

Éljen Atilla! Éljen!

(Harsogó zene, erős dobpergés.)

(E helyen figyelmeztetem a rendezőt, hogy a menetet erős testalkatu és eleven mozgású emberekből állítsa össze, ne pedig sápadt és vézna kórházi alakokból, akik rendesen ásitozva mennek a szinpadi csatába.)

KÁRPIT.

HARMADIK FELVONÁS.

Ugyanaz a hely csakhogy őszi.

Csáthék vacsorához ülnek. Ezüst tányérok. Arany poharak. Az asztal közepén nagy arany kancsó. Az asztal fölött ernyős lámpás függ. Azért ernyős, mert a színpadon a láng mindig bántja a nézők szemét.

I.

CSÁTH, CSÁTHNÉ, EMŐKE, BARAKONY, DSIDSIA, CSOKONA,
A KÉT GYERMEK, FELSZOLGÁLÓ NŐ RABOK és FOGLYOK.

(Balról öt fogoly. Valamennyi sápadt és poros ruháju. A jobb kezükön és a bal lábukon bilincs, amelyet könnyű és eléggé hosszú lánc köt össze. A foglyok közül három nő s ezek között egy idősebbke.)

CSÁTH. *(A feleségének.)* Ez nem holmi szeméten szedett nép ám! Mind úri fajzat. Ez az asszony *(Az időse mutat)* valami pátriciusnak a felesége.

EMŐKE. Szegény.

CSÁTHNÉ. Akkor ezt a konyhába tesszük mosogatónak.

CSÁTH. Azt hiszem hamarosan kiváltják. Ezer aranyat mondtam neki, hogy annyiért elbocsátom. *(Csokonához.)* Adass nekik vacsorát; aztán holnap már a férfiakat használd, amire lehet, a fehérsépet meg add át a szakácsasszonynak.

CSOKONA. *(A rabokhoz.)* No! *(Jobbra mutat.)*

RABOK. *(Annélkül, hogy meghajolnának, jobbra el.)*

CSOKONA. *(A süvegét emeli.)* Adjon Isten jó éjszakát. *(El a rabok után.)*

II.

A maradottak.

CSÁTHNÉ. És a többi? Mikor kapjuk meg a többi?

CSÁTH. Türelem asszony. Ezer szekérnél több a zsákmány.

BARAKONY. Mán a római pápa koronáját elhozhattátok volna. Meg a székit. Hadd ült vóna bele Atila, a koronát meg hadd tőtte vóna a fejibe.

CSÁTH. Ma ritka jókedvű a király. Sohse láttam ilyennek. Fogadni mernék, hogy ez a nap házassággal végződik.

EMŐKE. *(Megrándul. Nyugtalanul.)* Kit venne el?

CSÁTHNÉ. Ugyan hát nem elég neki tizenkettő?

EMŐKE. *(Annélkül, hogy bárkire is ránézne.)* Csak három gyermeke van. Az ilyen ember lelkét bár száz gyermek örökölné.

BARAKONY. Attól tartok, egy se fogja örökölni.

CSÁTHNÉ. *(Emőkének.)* Tegnap veled is táncolt.

EMŐKE. *(Maga elé merengve, búsan.)* Ildikóval is.

BARAKONY. Ki az?

CSÁTHNÉ. *(Megvetően.)* Valami germán király lánya.

III.

ELŐBBIEK. ZÉTA.

ZÉTA. *(Pompás sötétkék ókori frank bársony ruhában, a kezében ugyanilyen süveg, a lábán térdén fölül érő világos sárga csizma, aransarkantyús. Az oldalán aranyozott nyelű tör. Fekete bajusz és szakál, vállig érő haj. Balról jön lassu lépésekkel és az asztaltól hat-hét lépésnyire megáll, s mosolyogva, mélyen meghajol.)*

MIND. *(Kíváncsian és várakozással fordulnak feléje.)*

CSÁTH. *(Türelmetlenül.)* Ki az?

DSIDSIA. *(Öröm kiáltással.)* Zéta! Zéta! *(Hozzá rohan és mozdulatot tesz, mintha meg akarná ölelni, de a mozdulat a levegőben marad.)*

MIND. *(Örömmel.)* Zéta! Csakugyan Zéta! *(A színen levő rabok hozzá futnak és örömmel csapják össze a kezüket.)*

CSÁTH. *(Örömmel felugrik.)* Te vagy-e? Vagy csak a lelked?

ZÉTA. *(Kézet csókol Csáthnének és a család minden tagjának, a gyermekeknek is.)* Én vagyok uram testestől-lelkestől.

CSÁTH. Nem lehet! A katalauni mezőn tulajdon két szememmel láttalak meghóttan.

ZÉTA. Ebből ismerheted uram a hozzád való hűségemet, hogy holtan is visszatérek a te szolgálatodra. *(A tekintete Emőkének nyugszik.)*

EMŐKE. *(Gondolkodó arccal ül és néz maga elé.)*

CSÁTH. *(Leül és combjára csap.)* No ez derék! Ha Atilla megtudja! A csata után már másnap kérdezett.

CSÁTHNÉ. *(Kézet összecsapva.)* Dehát hol jártál? Mi történt veled, hogy másfél esztendő múltán kerülsz vissza?

ZÉTA. Kétszer haltam én meg nagyasszonyom. Egyszer a csatában, másodszor a csomában. A troai püspök szedett fel. Annál voltam mind mostanáig.

CSÁTH. *(Felugrik.)* No megyek! Ezt megújságolom a királynak! A vadkan-fejből hagyjatok egy darabot. Mingyár visszatérek. *(Kikiált.)* A lovamat! *(Balháttéren el.)*

CSÁTHNÉ. *(Zétához.)* Az uramék is csak mostanában vetődtek haza. Látnád a sok zsákmányt! A római pápa térdén állva könyörgött Atillának.

ZÉTA. Hallottam.

CSÁTHNÉ. Az uram bizony azt hitte, hogy ott maradtál. Nagyon sajnáltunk.

DSIDSIA. Mindnyájan megsirattunk.

ZÉTA. Mindnyájan? *(Emőkére néz.)*

EMŐKE. *(Nyugodtan eszik, annélkül hogy Zétára nézne.)*

CSÁTHNÉ. Dehát beszélj valamit! Mi történt veled? Mondj el mindent!

DSIDSIA. *(Halkan Csáthnéhez.)* Fáradtnak látszik. Adhatok neki széket? *(Csáthné bolintására széket ad.)*

ZÉTA. *(Csáthnéhez.)* Köszönöm. Mindent elmondani hosszú lenne nagyasszonyom.

CSÁTHNÉ. *(Türelmetlenül.)* Mindent, mindent mondj el.

ZÉTA. Hát azt bizonyára tudod nagyasszonyom, hogy a Duna mellékén indultunk nyugotra. A sereg félmilliónál több volt mikor utra keltünk. Útközben hozzánk csatlakozott minden nemzet, amelyik még nem ivott a római műveltség poharából.

CSÁTHNÉ. Nézd ezeket az aranypoharakat. Rómából valók.

ZÉTA. Szépek. Ez kehely volt. Oltári kehely. Szent edény. *(Könnyű sóhajrással.)* Hát nagyasszonyom, a katalauni mezőn a világ két legnagyobb ereje találkozott össze.

CSÁTHNÉ. *(Büszkén.)* Láttad az uramat harcolni?

ZÉTA. Éppen azt akarom elmondani nagyasszonyom. Mert tudom, hogy ő keveset beszél.

CSÁTHNÉ. Nem mond el töviről hegyire semmit.

ZÉTA. Egy forró augusztusi napon ott állt fősorakozva a két nagy ellenséges hadsereg. Két rengeteg erdő! Közöttük csak egy kopár mező meg egy kis patak. *(Nem a kis-en hangsúly.)* Atilla déltájban megfúvatja a kürtöt. Mindenki lóra ül. A mi papjaink oltárán harminc helyen gyullad fel az áldozati tűz. A hunok lovat áldoznak. A szarmaták és gelonok embert. A második kürtszóra kikapcsolják a szekér láncokat. Mink is kilovagolunk az urammal a mezőre. Egyszer aztán megjelenik Atilla is. Fehér lovon jön. A fején aranyos sisak. A hátán oroszlán bőr. Mögötte lengeti Vacsar a nagy fehérselyem zászlót. Mikor a zászló megjelenik, mint a mennydörgés, olyan éljenzés támad. A király előre szökteti a lovát. Most látni, hogy mind a két karja meztelen. De micsoda izmos barna karok azok!

EMŐKE. *(Közelebb ül és az asztalra könyökölve izgatottan figyel.)*

ZÉTA. *(Feláll.)* Domború mellét kifeszítve, sebes vágatással száguld végig a testőreivel a seregek vonala előtt. Minden csapat előtt fölint a kardjával és kiáltja: Mutassuk meg, hogy hunok vagyunk! Rá egy-egy mennydörgés a felelet. Micsoda erő van abban a hangban! Micsoda erő a szemében. Micsoda öröm látni egy embert, aki nem fél. Egy ember a millió között. *(A hangsúly ezen van: egy.)* Oroszláni lelkéből mintha mindenki kapna egy lángot. Tüzesen ordítjuk vissza: Megmutatjuk!

EMŐKE. *(Hévvél.)* Mily érdekes vagy Zéta!

BARAKONY. *(A fejét csóválja.)* Negyvenöt csatában voltam, de a negyvenöttről nem beszéltem ennyit összesen.

CSÁTHNÉ. De hát hadd beszéljen.

EMŐKE. *(Borzongva és mosolyogva.)* Nagyon érdekes!

BARAKONY. Ma már mindenki hős. Bezzeg azelőtt...

CSÁTHNÉ. Ugyan apám hagyja azt a régi jóvilágot.

EMŐKE. *(Nyájasan.)* Beszélj Zéta, beszélj Atilláról!

CSÁTH. *(Jön izgatottan és nevetve.) (A távolban vidám tánc-zene.)* Hát csakugyan házasodik! Hallottatok ilyet! A fejébe ötlük, hogy neki még egy asszony kell. Azzal hivatja a papot.

EMŐKE. *(Szenvedő arccal hátrahanyatlik. Erőltetett nyugalommal.)* Ildikót veszi el.

CSÁTH. *(Vigan.)* Azt. Már esküsznek. Eredj öltözzél. Jössz a vigalomba. Te is anyjuk!

EMŐKE. *(Feláll. Villámló szemmel.)* Meg fogja unni! Hideg mint a hal! Két hét múlva rá se néz!

CSÁTH. *(Vállat von.)* Hát akkor megint elvesz egy másikat.

(A palota kivilágosodik. Ezernyi apró mécses.)

Figyelmeztetem a festőt, hogy a kivilágításnál nem az ablakok szerepelnek, merthiszen abban a korban az ablakok másfélék voltak. A kivilágítás tehát: a soktornyú palota körvonalai apró fénypontokból.

CSÁTHNÉ. *(Összezsapja a kezét.)* No de ilyet! Dsidsia fektesd le a gyerekeket. *(Emőkével el a házba.)*

DSIDSIA. *(Utánuk.)*

BARAKONY. Jól teszi! Magam is elmegyek. Még táncolok is! *(El a házba.)*

(A zene másfelől is szól a távolban. Vidáman.)

(Halkan, karmester úr!)

IV.

CSÁTH, ZÉTA, később ATILLA és ILDIKÓ.

CSÁTH. A királylyal csak egy szót válthattam. Annyit, hogy megjöttél. Azt felelte, költözzél át az íródeákok közé. A magáénak tekint.

ZÉTA. De uram. *(Kérő hangon.)* Nem a te rabod vagyok-e én? *(A hangsúly ezen: te.)*

CSÁTH. *(Legyint.)* Kapok én helyetted kárpótlást, affelől nyugodt lehetsz. Különben bolond vagy, hiszen holnap minden szolgájának ajándékot ad. Neked bizonyosan szabadságot és méltóságot oszt.

ZÉTA. *(Mintha villám érintette volna, megrándul.)*

A távolból női karének:

Szeret minket az Isten, mert jó királyt adott:
Szívében hordja szívünk, nevén nevünk ragyog.
A föld kizöldül, éled, amerre lába jár.
Oh járj mindég közöttünk, te jó, dicső király!

Kardját az Isten adta, koronáját a nép
Kardját szerelmünk tartja, koronáját az Ég.
A nemzet öreg fáján a király a virág,
Oh áldd meg Isten, áldd meg a virágért a fát!

Szeret minket az Isten, s ma két kezével áld:
A királyban a népet, a népben a királyt.
A hold a csillagok közt sugárzó fényben áll.
Legyen boldog közöttünk a nagy, a jó király!

(A szünetekben örömrivalgás. Nép jön gyertyákkal jobbról balfelé.)

CSÁTH. *(Bekiált a házba.)* Siessetek! És csatlakozzatok a menethez! *(Ünnepi menet. Vidám, virágos emberek.)*

ATILLA és ILDIKÓ *(jön két hófehér trónon. A trónt rabszolgák és apródok viszik. Tizenkét koronás alak megy a trón előtt. De ezeket még megelőzi a fehér ruhás fátyolos, arany ékszerektől csillogó nők menete.) (A mai menyasszonyruha változatai csakhogy piros csizma, ribizliszínű. Atillát a nép mindenfelől süveglengetéssel, éljenzéssel kíséri.)*

CSÁTHÉK *(szótlanul csatlakoznak a menethez)*

CSÁTH RABJAI *(kiözönlenek a házból s a mulatók közé vegyülnek.)*

DSIDSIA *(Zéta mellett marad.)*

V.

ZÉTA, DSIDSIA.

ZÉTA. Mily szép minden! A boldogság országa ez! Holnap a király hívni fog, és felszabadulok!

DSIDSIA. *(Örömtől sugárzón.)* Igazán! *(Búsan.)* Ha urrá leszel, fogsz-e szólni hozzám?

ZÉTA. Hogyne Dsidsia. Már voltam úr. Senkise mondott büszkének. *(Dsidsia arcába néz.)* Mióta nem láttalak kifejlődtél, kinyiltál mint a rózsza. Add ide a karodat: sétáljunk fel és alá.

(Csoport jön, balról muzsikuskok, cimbalmosok után kulacccsal táncolva.)

EGY HUN. *(rikolt.)* Bár csak ez az éccaka három napig tartana! *(Sarkantyuját pengetve el a muzsikuskok után.)*

SZABAD-GÖRÖG. *(Mulatók után jön, Zétának.)* No fiu, mennyiért adod el a holnapi napot?

ZÉTA. Hátha megkaphatnám vele, amit a király nem adhat, de amihez a király adománya nélkül mégse juthatnék, akkor nem adnám oda a római birodalomért. Ha pedig azt nem kaphatom meg, amit reménylek, akkor a szabadságomat, a király minden kegyelmét, s ráadásul a fejemet is odaadom az ördögnek ingyen.

SZABAD-GÖRÖG. *(Nevet.)* Szeretem a rébuszokat, de ez túlságosan nehéz az én ostoba fejemnek. *(El.)*

DSIDSIA. *(Álmodó arccal.)* Én magam sem értem.

ZÉTA. Tréfáltam vele. *(Gyöngéden.)* Fázol Dsidsia?

DSIDSIA. Nem.

ZÉTA. Mért remeg a karod? *(Őszinte csodálattal.)* Mily szép vagy Dsidsia! *(Szünet.)* Igazán megszépültél.

DSIDSIA. *(Szelid-szomorun.)* Mi haszna vagyok szép? Nem ér az nekem semmit.

ZÉTA. Dehogynem. A szépség mindig érték, kivált a nőnek. Mondd csak, emlegettetek-e mig odavoltam?

DSIDSIA. Hogyne. Mindennap imádkoztam érted.

ZÉTA. *(Elfogultan.)* Az asszony is emlegetett?

DSIDSIA. Ő is.

ZÉTA. *(Nyomott izgalommal.)* Emőke is? Jer sétáljunk itt a ház előtt. Emőke is emlegetett? *(Elvegyülnek a nép közé.)*

VI.

MÁS MULATÓ CSOPORT JÖN. SIPOSOK.

(A Bolond Cerkó számaron ül. Király karikatura: nyakán megkötött piros szoknya; a fején papiros korona, kezében pálcára tűzött alma. Nagy láрма.)

MIND. Éljen a bolondok királya!

CERKÓ. Éljetek ti is kedves hiveim! *(A kísérőkre terjeszti a kezét.)*

*

Ha Dsidsia személyesítője jó táncos, ez következik:

EGY HUN. Ihol a jó tánczos rableány! Ide muzsikusok! Gyere rózsám, fordulj egyet! *(Olymódon táncolnak, mint a parasztok az andalgót járják: a nőt a férfi az első pár taktus után elbocsátja, aztán külön-külön járják. A tánc alatt az öreg Csokona Zétához megyen és a kulacsból itatja. Az öreg ittas. Emelgeti a kulacsot és félre vágja a kalapját: öregesen táncol.*

DSIDSIA és a HUN. *(Táncolva el.)*

*

ZÉTA. *(El Dsidsia után.)*

VII.

CSÁTHNÉ, EMŐKE, meg egy úri LEÁNY.

CSÁTHNÉ. *(A leánnyal Emőkét vezetve. Mindaddig némán jönnek, míg a menet el nem vonul.)* Dehát beteg vagy? Mi lelt?

EMŐKE. Nem birtam tovább. A levegő nehéz. A zene fejfájást okoz. A virágillat fojt. *(Le roskad egy székre.)*

LEÁNY. Talán a belső öved szorít?

EMŐKE. Nincs is rajtam.

CSÁTHNÉ. Hát maradj itt a levegőn. Csináltatok valami eperfőzetet. *(Szétnéz.)* Ezek a cselédek... Asszonyok! *(Dsidsia jön Zétával.)*

CSÁTHNÉ. Dsidsia! Hamar főzzetek egy ibrik eperlevelet. *(El Dsidsiával a házba.)*

(A zene zűrzavarosan zümmög.)

ZÉTA. *(Részvétellel.)* Rosszul vagy kisasszonyom?

EMŐKE. Zéta! Mi szomorúbb a halálnál?

ZÉTA. *(Megdöbbenve.)* A halálnál?

EMŐKE. Mi szomorúbb a halálnál? *(Kis szünet.)* Az élet. *(Fölkel és beindul a házba.)*

ZÉTA. Kisasszonyom! Ha valaki megbántott, megsértett, bárki legyen is, emberi testben élő... *(Az öklét szorongatja.)* esküszöm...

EMŐKE. *(Szomoru pillantást vet rá s elmegy a lánnyal be a házba.)*

ZÉTA. *(Aggódva néz utána és a vállát vonogatja.)*

(Zene közeledik hangosan, de hirtelen megszakad. Csak távoli disszonáns zümmögéseket lehet hallani. A palota kivilágítása hirtelen elalszik. Népmorajlás. A házbeliek kifutnak.)

MIND. Mi történt?

(Nép csoport sietve, némelyek futva, jajgatva jönnek balról.)

CSÁTH. *(Beront hajadon fővel.)* Oh jaj nekünk, jaj! *(Zokogva leroskad.)*

MIND. *(Részint Csáth-hoz, részint a néphez.)* Mi az? Mi történt?

CSÁTH. *(A fejét fogva ordít.)* Leesett már a mi napunk! Leesett az égről!

NÉP. Meghalt a király! Atila meghalt!

(Népzúgás.)

VÁLTOZÁS.

Kis szoba: deszkafal, szalmanyoszolyák, kopott egyszerű ládák. A falon néhány keshedt, elcserepedzett templomi olajfestmény. A középfalon ablak, amelyen azonban üveg nincsen, csak egy vászonkárpit. Az ablakhoz lépcső a felhágó. A szoba közepén egy halom ruha és fáklya. A szobának csak egy ajtaja van: balról.

I.

EDEKON, MENA-SÁGH, EGY TÁLTOS, néhány IRÓDEÁK.

(Egyik iródeák egy halom fekete ruhát tesz a szoba közepére.)

EDEKON. *(Együtt lép be Mena-sághal. A diákoknak.)* Menjetek ki egy percre. *(Mena-sághnak.)* Ezt a csoportot te vezeted a temetésen és folyton rajtuk legyen a szemed, nehogy egy is elillanjon!

MENA-SÁGH. Nem sejtenek semmit.

EDEKON. De azt tudják, hogy az előkelők temetésén a legkedvesebb paripákat leszúrák.

TÁLTOS. Megsejthetik, hogy Atila nem mehet szolgák nélkül a másvilágra.

MENA-SÁGH. *(Felemel egy ruhát a halomból s mutatja.)* Olyan szűkre varrattam az alját, hogy futni nem lehet benne.

EDEKON. Aki fut, le kell szűrni! A tanács határozata tehát, jól megértsd, ez: Amint a koporsót a folyó fenekére tették, és a lovakat leszúrták, a király szolgálainak le kell térdepelniük a koporsó körül. Kürtöm szavára aztán megereszti a folyóvizet, s ugyanakkor a testőrök nyilat röpitenek a szolgákra.

TÁLTOS. A nép is bizonyára. Mindenki fog a sirba nyilat löni.

EDEKON. *(Kinyitja az ajtót s kiszól.)* Egyenkint gyertek be, amint a neveket olvassuk, s mindenki vegyen egy köntöst ebből a halomból, meg egy fáklyát.

MENA-SÁGH. *(Háromszögű lécről olvassa a neveket.)* Urog, Vasas, Romulusz, Juliusz, Magos...

NEVEZETTEK. Itt vagyok, itt vagyok.

EDEKON. *(A bentlevőkhöz és az ajtón kívül álló csoporthoz.)* Ti voltatok a király legkedvesebb szolgálai. A fővezér rendeli, hogy ti mindnyájan a király koporsója mellett haladjatok. Ezekbe a gyászköntösökbe öltözködjétek. És egy-kettő! ki a ravatalhoz!

MIND. *(Vesznek egy-egy köntöst a halomból és egy fáklyát. A fáklyát meggyújtják és el.)*

EGY DIÁK. *(Kibontja a ruhát.)* Olyan ez mint a zsák. Ujja csak volna, de hol dugjuk ki a fejünket?

MENA-SÁGH. *(Az ajtóhoz állva halkán olvassa tovább a neveket.)*

EDEKON. Sehol. A szemeteknek van két nyílás. Elég az.

MIND. *(Öltözködnek a fekete zsákokba s el.)*

ZÉTA. *(Komoran.)* Az én nevemet nem olvastad, pedig én is a király diákja volnék.

MENA-SÁGH. Én csak azt olvashatom, ami ide van írva.

EGY DIÁK. Az egyik csatlós ugyanis beteg. Fekszik a táltosoknál.

TÁLTOS. Igaz, nálunk fekszik egy csatlós, meg egy lovász is.

EDEKON. *(Zétának.)* Hát akkor helyettesíted a csatlóst, aki fel van írva. *(Valamennyihez.)* Egyenesen kimenjétek a ravatalhoz.

(A diákok amint felöltöztek, egyenkint el. Zéta még előbb a felső ruháját veti le.)

EDEKON, MENA-SÁGH, TÁLTOS *(el a diákok után.)*

II.

DSIDSIA, ZÉTA.

ZÉTA. *(Mogorván, félvállról.)* Mi kell?

DSIDSIA. *(Szintén fekete ruhában. Előtérbe vonja Zétát. Nyugtalan pillantást vet a netalán még jelenlevő diákokra. Halkan.)* Arra kérlek, ne menj el a temetésre.

ZÉTA. Mért ne mennék? *(Nem a mennéken van a súly, hanem ezen: mért.)*

DSIDSIA. Csak. Kérlek! esedezem!

ZÉTA. De mért? Okát szeretném tudni!

DSIDSIA. Az éjjel borzasztó álmom volt: Atilát láttam lóháton, a felhők között. Ment. És egy véres csapat követte őt; véres lovak és véres emberek... Te is köztük voltál!

ZÉTA. Ugyan, eredj a pokolba!

DSIDSIA. Zéta! Ne menj el! Ezt az egyet kérem tőled! Valamikor azt gondoltam, kérhetek többet is. Ma már nincsenek reményeim, csak a szeretet maradt meg irántad.

ZÉTA. Nevetséges beszéd! Már hogy gondolsz olyat, hogy csupán azért, mert te rosszat álmodtál, lemaradjak a király temetéséről.

DSIDSIA. Zéta! Megholt édesanyád emlékére kérlek, akit sohse mertem említeni neked, aki téged a szívére szorítva halt meg, annak az emlékére kérlek, maradj itthon! És esküszöm neked az édes anyám emlékére, a nekem legszentebbre, hogy neked nem szabad elmenned! *(Átöleli a lábát.)* Zéta! Ezt az egyet tedd meg nekem! Sohse hánytam fel, amiket érted cselekedtem és szenvedtem, de gondold meg, hogy mindig jó voltam hozzád.

ZÉTA. *(Haraggal.)* Mivel tartozom? *(Zsebébe nyul és erszényt vesz elő.)*

DSIDSIA. *(Feláll. Sirva és nagy belső viharzással.)* Megfizetnél? Megfizetnéd, hogy egész télen virrasztottam a beteg ágyad mellett? Megfizetheted, hogy mikor a vázát eltörted megmentettelek a bizonyos haláltól. Megfizetheted ezzel, hogy neked adtam anyámnak egyetlen emlékét, a szent ereklyét, amelybe haldokló lelkét lehelte. Megfizetheted, hogy neked adtam? Hogy téged megőrzött! Megfizetheted? Nekem az aranyad nem kell! Sohse kértem tőled semmit, és nem is kérek, de most azt kívánom, hogy teljesítsd az első és egyetlen kérésemet. *(Ismét letérdel.)* Tedd meg Zéta! Tedd meg! Ime térdelek előtted, mint Isten előtt.

ZÉTA. *(Meglágyul.)* Dsidsia lelkem, beteg vagy. Menj haza és légy nyugodt. Mikor visszatérek, tudakozódni fogok felőled. Valaki jön. Menj.

DSIDSIA. *(Kétségbeesetten.)* Elmégy a temetésre?

ZÉTA. *(Szárazon.)* El!

III.

ELŐBBIEK, EMŐKE.

EMŐKE. *(Fekete matt selyem ruhában. Arcát fekete fátyol fedi. Amint belép, a fátyolt fölveti. Arca viaszszinű, szemei alatt kék árnyék.)*

DSIDSIA. *(Feláll és eléje siet.)* Kisasszonyom! Arra kérem őt, hogy ne menjen el a temetésre. Rosszat álmodtam. Elmondtam neked is. És mégis elmegy. *(Fájdalmas nézés Zétára.)*

EMŐKE. Nyugodj meg. *(A bizonyosság hangján.)* Nem megy el. *(Távolító mozdulattal.)*
Eredj haza.

DSIDSIA. *(Fájdalmas pillantást vet rájuk s el.)*

IV.

EMŐKE, ZÉTA.

EMŐKE. Ez a temetésre rendelt ruha? *(Hangsúly nem a temetés, hanem: ez.)*

ZÉTA. Ez.

EMŐKE. Kérésem van. Tudom, hogy mindent megteszel, amit kérek.

ZÉTA. *(Önkénytelenül meghajol, de csak kevésbé.)*

EMŐKE. *(Gépiesen, tehát nem sietve, az ajtóhoz megyen és rátolja a reteszt. Visszatér. Rendelkező hangon.)* Add reám azt a ruhát. *(A fátvolt lerepeszti s elveti.)*

ZÉTA. *(Aggódva.)* Kisasszonyom.

EMŐKE. Csitt, egy szót se! Add reám a ruhát!

ZÉTA. Aggódok érted!

EMŐKE. *(Zéta karjára teszi a kezét.)* Szeretsz engem?

ZÉTA. *(Fájdalmasan.)* Oh Istenem, hogy kérdezheted ezt?

EMŐKE. *(A továbbiakban lázasan, szakadozott mondatokban beszél.)* Hát akkor add reám a ruhádat...

ZÉTA. *(Engedelmesen a ruháért nyúl.)*

EMŐKE. *(Mikor Zéta a ruhát rá akarná adni, egy lépést hátrál s tágranyilt szemmel mered Zétára. Hirtelen kitöréssel.)* Te ölted meg őt!

ZÉTA. *(Elképedve.)* Én? *(Egy lépést önkénytelenül hátralép.)*

EMŐKE. *(Lángot hányó szájjal.)* A görögök téged választottak... Behizelegted magad Atila szívébe... Alkalmat vártál... A nászéjen beosontál a palotába.

ZÉTA. Én?

EMŐKE. Tudtad, hogy akkor őrség nincsen... Csak egy szőnyeg ajtón kell átjutnod... Te ölted meg őt!

ZÉTA. *(Nyugodtan vállat von.)* Mért öltem volna meg, hiszen nem téged vett el. *(Kis szünet után keményen.)* Ha téged vett volna el Istenemre mondom, megöltem volna! Ezt elhatároztam még tavaly. *(Ismét szünet. Aztán egyszerűen.)* De hiszen azon az éjszakán mindvégig nálatok voltam kisasszonyom. Elfeledted? Hiszen egy különös kérdéssel fordultál hozzám. Azt kérdezted: Mi szomorúbb a halálnál?

EMŐKE. *(A feje lelankad. A kezét nyújtja.)* Bocsáss meg. Nem tudom mit beszélek. *(Kis szünet.)* Add reám a ruhát... Nem, várj, előbb itt a szám. Csókold meg. Megérdemled. Tudom mit szenvedtél; tudom, én tudom: mi az a halálos szerelem!

ZÉTA. *(Félve megcsókolja.)* Mit cselekszel?

Halk gyászének kívül:

Óh mint szerettek engemet
s én mégis válok, elmegyek.
Leáldozott az én napom,
de fényét néktek itt hagyom.

EMŐKE. Ne kérdezz semmit! Ne szólj semmit! *(magára ölti a ruhát. Ez alatt nem beszélnek. Mikor távozik fáklyát ragad fel, meggyújtja s még egyszer kezet nyujt Zétának. Aztán gyorsan el.)*

ZÉTA. *(Az ablakhoz áll.)*

SZÓNOK. *(Kivülről hangzik be a beszéde.)* Atilla! Atilla! Te voltál a mi örömünk! te vagy most a mi fájdalomunk! A te neved volt a mi büszkeségünk! a te neved most a mi gyászunk, siralmunk! A mi gyászunk, siralmunk! *(Siró népmoraj.)* Voltak királyok ezen a világon, hiresek, hatalmasak, de olyan király egy se volt, mint te Atilla! - egy se volt, mint te Atilla! *(Siró népmoraj. Az utolsó szavakat ismétli.)* A lehunyó nap magával viszi sugarait! Te elviszed magaddal a hun nép dicsőségét! Te elviszed magaddal a hun nép dicsőségét! *(Siró népmoraj.)*

EGY HANG. Vége a hun népnek! *(Moraj.)*

MÁSIK HANG. Oh, hogy árván hagyta ezt a nemzetet! *(Moraj.)*

(Gyász-zene kívül, s kiáltások: Atilla! Atilla! Vége a hun népnek! Atilla jó királyom! A zene fokozatosan halkul. A kiáltások is mindig távolabb távolabb hangzanak.)

V.

ZÉTA, NIGRÓ.

NIGRÓ. *(A zene utolsó akkordjai még hangzanak, mikor jön lappangva, félve és izgatottan. Feszítő vas van nála, amivel lázasan nyitogatja a ládákat. Mormog.)* Egy ezüst nyelvű tör. *(Visszaveti.)* Itt pénzszagot is érzek... Itt van. Ez a ruha is alkalmas lenne, de megismerik... megismerik... Csak a pénzt, a pénzt... az egyforma... egyforma... *(Más ládánál.)* No de fene nehezen nyíllasz! *(Kotorász benne.)* Ugy nyulok belé, mint a saját ládámba. A pénz nem sok, de mind arany... arany! arany! *(Más ládánál.)* Nyitva vagy? Akkor meg se nézlek. *(Más láda, soklakatu.)* Tyhú itt lesz valami.

ZÉTA. *(Kezdetől fogva bámulva nézi.)* Mit csinálsz te itt?

NIGRÓ. *(Megretten.)* Te is itt vagy? Azt hittem te is elmentél. Itt az aratás ideje pajtás! Te akár a palotába is felmehetnénk. Egy lélek sincs itthon. *(Homlokáról verejtéket töröl.)*

ZÉTA. Megbolondultál-e?

NIGRÓ. Láttad a lovakat? Tizenkét paripát öltöztettek gyászba. *(Folytatja a kotorászást és a zsebelést.)* Már azokat igazán sajnálom. A búcsuztatókat hallottad-e? Magam is sirtam. A hunok a pofájukat vagdalták. Láttad-e a fővezért, mikor bele szúrta a kardját a karjába? Ez aztán a gyász komám! Az emberek nem vizet sírnak, hanem vért!

ZÉTA. *(Haragosan.)* De mi a fenét csinálsz te itten!

NIGRÓ. Aratok pajtás, aratok!

ZÉTA. Mingyárt leütlek, ha abba nem hagyod!

NIGRÓ. Micsoda jogon? Tán a tiedhez nyúltam?

ZÉTA. Senkiéhez se nyúlhatsz!

NIGRÓ. *(Tovább kotorász.)* Senkiéhez bizony lehet. Ez mind a senkié! Gyere inkább te is!

ZÉTA. *(Ellöki.)* Eredj innen, te örült!

NIGRÓ. Nó! Hát mért ne? Ki keresi? Azoknak már nem kell.

ZÉTA. Megmondom nekik és felpofoznak, ha visszajönnek.

NIGRÓ. *(Megdöbben.)* Visszajönnek? Te ne bolondozz! Én félek a kísértetektől! Brrr! ha visszajönnének. *(Legyint.)* De nem jönnek azok vissza. A Tiszát rájuk eresztik.

ZÉTA. *(Elképedve.)* Mit beszélsz?

NIGRÓ. Szerencséd, hogy nem vettek közikbe! Pedig te is kedves szolgálja voltál, mikor nyugaton jártatok.

ZÉTA. Ember, ne ejts kétségbe!

NIGRÓ. No igen, hát először a lovakat szúrják le, mind a tizenkét lovat. Azután azt a negyven embert...

ZÉTA. *(Megrendülve kiált.)* Akik a zsákféle gyászköntösbe voltak?!

NIGRÓ. Öhő! Azoknak oda kell borulniok a koporsó körül a földre, s akkor százezer nyilvessző röpül beléjük.

ZÉTA. *(Ordítva.)* Nem igaz! *(Ráveti magát.)* Megfojtalak ha hazudtál! Mondd, hogy igaz! Hazudtál gazember!

NIGRÓ. *(Fuldokolva.)* Eressz el... Kihallgattam, mikor a tanács a papokkal a szertartást beszélte.

ZÉTA. *(Őrülden kitágult szemmel mered Nigróra, aztán két kezébe fogja a fejét.)* Emőke! Emőke! *(Elrohan.)*

NIGRÓ. *(A nyakát tapogatva néz utána.)*

VÁLTOZÁS.

Mező. Balra a Tisza egy keskeny ága. Jobbra a távolban Atila palotája, de ez egyelőre nem látszik. Nagy mozgó néptömeg. Ember emberháton. Balról jobbra mennek. A ruha mindenkén fekete. Süveg nincs egy fejen se. Minden arcon véres barázdák. A parthoz legközelebb levők az utolsó fáklyákat vetik nagy körívben a vízbe. Azután a táj elsötétedik. Az égen csillagok tündöklenek s egy perc múlva a hold fénye világítja meg a teret és a tájat. A levegőt tompa zugás (vizömlés) moraja tölti be, amely tart a néptömeg teljes eltisztulásáig.

I.

NÉP, ZÉTA, majd DSIDSIA.

1. HANG. A kard Aladárt illeti!

NÉP. Aladár a király!

2. HANG. Csabát jelölte ki még életében!

NIGRÓ. Csaba a király!

3. HANG. Csaba gyerök még!

4. HANG. A népet gyerökre bizni nem lehet!

5. HANG. Ott a fővezér!

(Zürzavaros beszédek.)

ZÉTA. *(Jön. Az embereket félre taszigálja. Ordítva.)* Az Isten szerelmére! Hol vannak a diákok! A király diákjai!

1. HANG. Erigy utánuk a vízbe!

ZÉTA. Megöltétek őket?!

2. HANG. Csak nem megy Atilla egyedül a másvilágra.

(Nép lassankint elhaló morajlással elvonul.)

ZÉTA. *(Zokogva tördeli a kezét.)* Emőke! Emőke! Emőke! *(Föl és alá jár a parton mint az őrült, folyton Emőke nevét sirva. Végre bágyadtan lerogyik egy fatörzsökre.)* Nem szeretett, nem engem szeretett! *(Fejét lecsüggesztve két kezébe fogja.)*

DSIDSIA. *(Jön balról. Lassan megáll Zéta mögött és mély részvéttel nézi.)*

ZÉTA. Oh boldogtalan halott! Oh boldogtalan eleven!

DSIDSIA. *(Zéta vállára teszi a kezét. Tompán, nyugodtan.)* Zéta!

(A holdfény eltűnik. A sötétségben látszik, hogy a királyi palota tornyai égnek.)

ZÉTA. *(Lassan fölemeli a fejét és Dsidsiára néz.)*

DSIDSIA. *(Eleinte nyugodt tanácsadás hangján, később mindinkább növekvő felindulással.)* Menekülj! A városban egymást öli a nép. Ne térj vissza többé! A határon nincsenek már örök. A hun nép két pártra oszlott. Az egyik Aladárnak akarja adni az Isten kardját. A másik, Csabának. A fővezért előttem szúrták le a királyi palota lépcsőjén. Minden ember fegyvert forgatva ordít, és a lovak holttesteken tipródnak! *(A város felé pillant.)* Oh irtóztató éjszaka! Menekülj! Menekülj! ebből a pokolból.

ZÉTA. *(Ültében megfogja Dsidsia kezét.)* Te áldott lélek! Te női testben járó égi angyal! Mindig mellettem fehérlett a te szárnyad, s mégis csak ebben a pillanatban látlak téged először.

DSIDSIA. *(Nyugtalanul a városra pillant.)* Menekülj! Menekülj!

ZÉTA. *(Fölkel.)* Dsidsia ne hagyj el engem? *(Megtört és bágyadt hangon, mint mikor a beteg ember könyörög.)*

DSIDSIA. *(Örömezzeléssel.)* Mit mondasz?

ZÉTA. Jer velem. Csak egy összetört szívet adhatok neked...

DSIDSIA. *(Letérdel.)* Szolgád leszek, hűséges rabod.

ZÉTA. *(Fölemeli.)* Nem szolgám, angyalom leszel, őrzőangyalom. Jer velem te jólélek! kísérij át ezen a sötét életem. Gyerünk. *(Dsidsia kezét fogva lassan megtörten, lecsüggedt fővel indul a balhátter felé.)*

DSIDSIA. *(Karját a Zéta karjába öltve, vezeti, mint ahogy a beteget szokták. A tekintete félig Zéta arcán van.) (A kurtinahuzónak meg kell várnia a végszó után legalább is négy-öt lépést.)*

VÉGE.

Ezt a művet jótekonv célra egyesülő műkedvelők a jog megszerzése nélkül is eljátszhatják. Irkálni se kell emiatt sehova. Színházak a játszás jogát Marton Sándor (IV., Bécsi-utca 2.) ügyvédnél válthatják meg.

G. G.